

Crnogorski glasnik

GODINA XXII. _ BROJ 134. _ OŽUJAK-TRAVANJ / MART-APRIL _ 2022.

U Crnogorskom domu, u organizaciji Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske i Vijeća Crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreb, 7. travnja 2002. predstavljena je politološka knjiga autorâ Dragutina Lalovića i Danila Ivezića, **CRNOGORSKI IZAZOVI** (bibl. "Luča"), NZCH/ Disput, Zagreb, 2021. U predavljanju su sudjelovali autori knjige i ugledni crnogorski publicist Marko Špadijer.

Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne gore "Bujština" Umag obilježava 8. Mart promocijom knjige poezije Milunke Medojević "Ogledalo duše"

Poštovani prijatelji,

Pozivamo sve koji nalaze u sebi spisateljskog dara ili bi voljeli istražiti imaju li ga, da nam pošalju svoje tekstove do 20. juna 2022. kada ćemo odabrati jedan i objaviti ga u idućem broju Glasnika za period maj/svibanj - jun/ lipanj.

Tekstove nam možete slati na niže navedene e-mail adrese. Molimo Vas da na tekstu koji šaljete bude jasno naznačeno im i prezime autora, vaš naziv teksta i da tekstove šaljete u Word dokumentu.

Svi radovi koji ne budu odabrani za objavu u idućem broju Glasnika, ulaze u izbor za naredni broj. Također, moguće je da po potrebi tekstove objavimo i na službenoj web stranici Vijeća Crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba i NZCH.

Vaša urednica,

Maša Savićević

U prošlom broju Glasnika, br. 133, objavili smo tekst **Odjek postmodernizma u "Glasovima iz Doklee"** Miraša Martinovića. Tekst je napisala **Anka Vučinić Gujić**, čije smo ime pogrešno napisali i ovim putem se ispričavamo autorici teksta i čitateljima.

Svakako vas pozivamo, ukoliko već niste imali priliku prolistati, da potražite ranije brojeve Crnogorskog glasnika u prostorijama Crnogorskog doma u Zagrebu, Trnjanska 35 ili na službenoj web stranici u rubrici Glasnik.

DE JE ŠTO

ZAGREB

Svrha sankcija u doba globalne međuovisnosti	4
Političko suočavanje s izazovima današnje Crne Gore	11
Izložba "Proletni treptaj u Crnogorskom domu"	18

UMAG

Stefan Bošković gost Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Bujština" Umag	20
Promocija knjige poezije "Ogledalo duše"	22
Izložba fotografija "More - moje?"	23

RIJEKA

In memoriam: Petar Kumburović	24
Izlet na Brijune	25
Vaskrs i Uskrs u Crnogorskom domu u Rijeci	26

SPLIT

O Crnogorkama kroz povijest	27
-----------------------------	----

ŠEDNIK

Šednik četvrtkom	29
KULTURA I UMJETNOST	
Dodijeljene godišnje nagrade časopisa "Komun@"	30
Zapis o Bošovoj slici "Hrist nosi krst"	32
ARHITEKTI	
Augusto Ćezare Koradini	34
PRILOG	
Zapisano je - XI	37
CRNOGORSKA TRPEZA	
Ukusi Crne Gore	46

Izdavači: NACIONALNA ZAJEDNICA CRNOGORACA HRVATSKE I VIJEĆE CRNOGORSKE NACIONALNE MANJINE GRADA ZAGREBA, Zagreb, Trnjanska c. 35, Tel./Fax: 01/6197 078, 01/6314 264, E-mail: vijece.cg@zg.ht.hr, drustvo.montenegro@zg.ht.hr, Internet adresa: www.vijece-crnogoraca-zagreb.hr

* Za izdavače: Danilo Ivezić i Dušan Mišković * Glavni i odgovorni urednik: Maša Savićević * Redakcija: Milanka Bulatović, Danilo Ivezić, Nikola Čulić, Jovan Abramović, Dušica Malada, Dušan Roganović * Grafička priprema i tisak: Skaner studio d.o.o. * Rukopisi se ne vraćaju * Naklada/Tiraža 1000 Glasilo je, putem Savjeta za nacionalne manjine, financirano iz državnog proračuna RH, putem Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba, iz proračuna Grada Zagreba i putem predstavnice crnogorske nacionalne manjine u Zagrebačkoj županiji iz proračuna Zagrebačke županije. Pozivamo Crnogorke, Crnogorce i sve prijatelje da svojim sugestijama, prijedlozima i prilozima pomognu redakciji "Glasnika" na poboljšanju i daljnjem izlaženju lista. Tekstovi nijesu lektorisani te se izvinjavamo autorima i čitaocima.

SVRHA SANKCIJA U DOBA GLOBALNE MEĐUOVISNOSTI

Tekst: Petar Popović

Trenutne sankcije Rusiji, koje su zahvatile Putina i njegove najbliže suradnike poput ministra vanjskih poslova Lavrova, doista predstavljaju presedan. Oko 330 kompanija je napustilo Rusiju, pa se o razmjerima dugoročnih negativnih učinaka na rusku ekonomiju može samo nagađati. Izbacivanje ruskih banaka iz SWIFT-a, zamrzavanje imovine Putinovih oligarha, te blokiranje ruske središnje banke (što ekonomisti nazivaju "nuklearnom opcijom"), samo je vrh ledenog brijega.

Organizaciji Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba i Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske u Crnogorskom domu u Zagrebu organizirana je 23. 3. 2022. godine TRIBINA s temom "RAT U UKRAJINI I ZAPADNE SANKCIJE". O tome je govorio izv. prof. dr. sc. PETAR POPOVIĆ s Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu. Moderator je bio DANILO IVEZIĆ. Aktualnost i interesantnost teme bila je razlogom velike posjete i kasnijeg razgovora nakon uvodnog izlaganja gospodina POPOVIĆA.

U nastavku donosimo izlaganje u cjelosti:

Svrha sankcija u doba globalne međuovisnosti

Zbog vojne agresije na Ukrajinu, Rusija se našla na udaru do sada nezapamćenih sankcija. Ipak, kritičari tvrde da sankcije kao takve nisu učinkovite, te neće utjecati na sami tijek rata. Amerika i Europa ih nameću Rusiji u nedostatku bilo kojeg drugog sredstva prinude, a sve u cilju izbjegavanja otvorenog uplitanja u sukob i potencijalnog izazivanja trećeg svjetskog rata. Temeljna svrha sankcija je odvratiti odmetnički režim od pokretanja vojne agresije, što se u ovom slučaju pokazalo promašajem. Rusija se oglušila na američka upozorenja i pokrenula invaziju. Jednom nametnute, sankcije mogu imati dvostruki cilj: a) ekonomsko iscrpljivanje odmetničke države kako bi se režim prinudio na promjenu politike, odnosno odustao od daljnjih ratnih napora; te b) promjena režima, odnosno da teški ekonomski uvjeti u blokiranoj zemlji izazovu općenarodno nezadovoljstvo i eventualnu smjenu odmetničke vlasti. Ekonomisti i politolozi se slažu da će se učinci

sankcija na rusku privredu početi osjećati tek kasnije, te neće imati nikakvog utjecaja na sadašnje Putinove ratne planove ili promjenu njegove politike. Nadalje, povijesno iskustvo pokazuje da će primjena sankcija dodatno homogenizirati i ojačati Putinov režim, dok će najsiromašniji slojevi ruskog stanovništva podnijeti najveći teret bijede. Takvoj pretpostavci doista u prilog govore slučajevi poput Venezuele ili Irana, čiji režimi godinama pod sankcijama ostaju čvrsto konsolidirani nad sve siromašnijim društvom. Također treba istaknuti, kako kaže profesor Damir Grubiša u Novom listu (23.3.2022), očigledno licemjerstvo Europe, koja zbog svoje ovisnosti o ruskom plinu odbija sankcijama obuhvatiti njihov energetski sektor –kičmu ruske ekonomije. Ukratko, sankcije ne samo da nisu efikasne nego sudeći po vrtoglavom rastu cijena energenata i hrane, one su štetne za cijeli svijet. Navedene procjene i stavovi o učinkovitosti sankcija su utemeljene, ali kritičari promašuju bit. Isključivom usredotočenošću na očekivane ishode sankcija –promjena politike ili promjena režima –previđa se njihova zbiljska namjena u suvremeno doba. Znakovit je u tom pogledu podatak da posljednjih godina države Transatlantskog savezništva, poglavito SAD, sve češće pribjegavaju primjeni tog sredstva ekonomskog iscrpljivanja. Kako je u svom izvještaju pokazalo odvjetničko društvo GibsonDunn, Trumpova je administracija u jednom mandatu uvela više sankcija nego Bushova i Obamina administracija zajedno. Bidenova je administracija u prvoj godini mandata zamalo nadmašila svog prethodnika. A koliko je Biden uveo sankcija od početka ruske agresije na Ukrajinu te treba utvrditi. Ako su sankcije doista alternativa ratovanju, ovaj rastući trend njihove primjene se svakako može objasniti postepenim slabljenjem američke sposobnosti vojnog interveniranja i ratovanja. Zaključno s američkim povlačenjem iz Afganistana u rujnu 2021, SAD je nakon dva desetljeća iscrpio svoje materijalne i psihološke potencijale za međunarodne vojne angažmane. Po Associated Press/NORC istraživanju samo 26% Amerikanaca podržava aktivno učešće SAD-a u obrani Ukrajine. Ipak, pronicljiva prosudba pokojnog Immanuela Wallersteina da SAD ima najmoć-

niju vojsku svijeta s kojom ne može ništa, tek je jedna dimenzija u objašnjenju fenomena sve učestalije prakse pribjegavanja i primjeni sankcija. Stvarne razloge treba tražiti u evoluciji i preobrazbi samog sredstva.

Sankcije od rata protiv terorizma do ruske agresije

Aktualne se sankcije uobičajeno brkaju s tradicionalnim i prevladanim tipom "sveobuhvatnih" sankcija ekonomske i političke blokade odmetničke države. Iskustvo s Irakom upravo je tragični simbol kriminalne neučinkovitosti takve politike. Nakon uvođenja općeg trgovinskog embarga toj zemlji 1990, sankcije su do američke invazije 2003. odnijele živote pola milijuna iračke djece bez ikakvog bitnog učinka na režim Sadama Husseina. Denis Halliday, UN-ov humanitarni koordinator u Iraku, izjavio je povodom podnošenja ostavke na tu dužnost da odbija raditi po nalogima Vijeća sigurnosti UN-a zbog, kako je rekao, "nametanja i sprovođenja genocidnih sankcija nad nedužnim Iračanima". Moralno i politički neodržive, sveobuhvatne će sankcije potkraj devedesetih godina 20. stoljeća biti odbačene u korist jedne nove i provjerene metode sankcioniranja. Vijeće sigurnosti okreće se takozvanim "ciljanim" sankcijama. U skladu s vladajućom neoliberalnom doktrinom, odgovornost za kršenje međunarodnih normi i pravila se individualizira. Sankcijama se počinju "ciljati" javni i privatni entiteti, pojedinci ili grupe, kako bi se obuzdao odmetnički režim uz minimalno nanošenje patnji civilnom stanovništvu. Da nova metoda sankcioniranja daje

rezultata pokazalo se 1998. kada je Vijeće sigurnosti uvelo sankcije Narodnoj uniji za potpunu neovisnost Angole (UNITA), jednoj od zaraćenih strana u Angolskom građanskom ratu. Sankcije su razbile mrežu krijumčarenja naftom i dijamantima s kojim je UNITA financirala svoje ratne napore, te je rat ubrzo okončan. Primjenom istog modela ciljanih sankcija tih su godina također u relativno kratkom roku okončani građanski ratovi u Sijeri Leone i u Liberiji.

U okolnostima galopirajuće globalizacije, ciljane sankcije postaju pogodno i učinkovito sredstvo ne samo sprječavanja lokalnih sukoba, nego i strateških interesa svjetskih sila. Za razumijevanje njihove funkcije u međuovisnom svijetu, ključna je knjiga Weaponized Interdependence autora Henry Farrella i Abrahama Newmana (2019). Studija pokazuje da se u 21. stoljeću glavna borba vodi za nadzor transnacionalne sfere isprepletanih mreža financija, komunikacija i trgovine. Iako je sfera globalne međuovisnosti deterritorijalizirana, ključ strateškog pozicioniranja velikih sila su teritorijalna "čvorišta" akumulacije moći i donošenja odluka. Primjerice, Amazon je najveća globalna platforma za internetsku trgovinu sa sjedištem/čvorištem u Sjevernoj Virginiji; SWIFT je kompanija koja nudi usluge međunarodnog izvršenja novčanih transakcija banaka sa sjedištem/čvorištem u Belgiji, itd. Pretvaranje globalne međuovisnosti u oružje strateških interesa države ostvaruje se upravo kontrolom takvih strateški važnih čvorišta globalizacije. Nakon Al-Kaidinog terorističkog

napada na New York 11. rujna 2001, pritisci i nadzor nad čvorištima se pojačavaju sukladno strategijama globalnog rata protiv terorizma. Tako će se SWIFT naći pod izravnim pritiskom američkog obavještajnog ureda za terorizam i financije (Terrorism and Financial Intelligence, TFI), kojega je osnovalo američko ministarstvo financija neposredno nakon 11. rujna. Iako kompanija SWIFT nije pod jurisdikcijom američkih sudova te je dužna čuvati tajnost podataka, suočila se s ozbiljnom prijetnjom sankcijama ukoliko ne razotkrije transakcije svojih osumnjičenih klijenata.

SWIFT je dopustio uvide TFI-u u svoja poslovanja što je dovelo do razotkrivanja financijske mreže Al-Kaide. Primjenom ciljanih sankcija na entitete koji su izravno ili neizravno surađivali s tom terorističkom organizacijom, njezina logistika pretrpjeti će nepopravljivu financijsku štetu. Posljedično tomu Al-Kaida zauvijek gubi monopol na globalni Džihad, kojeg preuzimaju najprije al-Nusrate potom Islamska država. Ako se rat protiv terorizma pokazao skupim promašajem iz aspekta tradicionalnog pristupa primjene vojne sile u Afganistanu i Iraku, itekako se pokazao učinkovitim u demontaži terorističkih financijskih mreža primjenom ciljanih sankcija. Stoga je 2008. grupa diplomata predvođena Richardom Holbrookeom pokrenula inicijativu da se po istom modelu obuzda Iran, odnosno demontira financijska mreža pomoću koje financira svoj nuklearni programi terorističke aktivnosti Hezbollaha. Kompanija SWIFT se ponovno našla pod prijetnjom sankcija od strane SAD-a i Europske unije. Transatlantsko savezništvo je inicijativu protiv

"nuklearnog Irana" korodiralo u Institutu za strateški dijalog u Londonu te posrednički preko savezničkih vlada prinudilo SWIFT na suradnju. Razbijena mreža kompanija koje su surađivale s iranskim energetskim sektorom uključuje britanski Petrochemical Commercial Company, singapurski Tanker Pacific, izraelski Ofer Brothers Group, venezuelski Petroleos de Venezuela, te Royal Oyster Group i Speedy Shipiz Ujedinjenih Arapskih Emirata i Associated Shipbroking iz Monaka. Iran je do skorašnjih sankcija Rusiji trpio najrigorozniju blokadu (čak 67% svih ciljanih sankcija koje je uveo SAD odnosio se na Iran).

Od presudnog značaja za učinkovitost ciljanih sankcija upravo je dimenzija takozvanih "sekundarnih sankcija", odnosno ciljanje trećih lica i entiteta koji surađuju s odmetničkim režimom a koji su izvan jurisdikcije države koja nameće sankcije. Uskraćivanje viza (zabrana putovanja), zamrzavanje imovine, te bojkot samog tržišta zbog dovodenja u "vezu s terorizmom" takvim entitetima efektivno uništava poslovanje. Ustvari, bilo je pitanje trenutka kada će se primjena ciljanih sankcija proširiti izvan okvira protu-terorizma u druge sfere poput suzbijanja organiziranog kriminala, korupcije i kršenja ljudskih prava. Upravo će izglasavanje Magnitsky zakona u američkom Kongresu 2012. označiti tu prekretnicu. Sergej Magnitsky bio je ruski revizor koji je razotkrio krupnu korupcijsku aferu u ministarstvu unutarnjih poslova Rusije. Putin ga daje ubiti, te SAD uvodi sankcije svim ruskim dužnosnicima koji krše ljudska prava ili su na ovaj ili onaj način upleteni u

koruptivne radnje. Uspjeh Magnitsky zakona jamčila je opća suglasnost američkih saveznika, blokiravši zapadna tržišta za sankcionirane ruske dužnosnike i kompanije. Pretpostavke su stvorene da prošireni model sankcija koji cilja pojedince u Rusiji postane globalan. Američki Kongres 2016. izglasava Globalni Magnitsky zakon, kojim potencijalne mete sankcija postaju korumpirani političari i drugi entiteti bilo gdje u svijetu (te je godine Trump pobijedio na predsjedničkim izborima, što objašnjava nagli porast primjene sankcija u njegovom mandatu). Toj preobrazbi sankcija u oružje globalnog dosega pogoduje i objava "Panama papira" (Panama papers), koji otkrivaju sumnjiva bogatstva na skrivenim računima političara i drugih javnih osoba—de facto katalog imena i entiteta pogodnih za ciljane sankcije.

Ako su u 20. stoljeću sveobuhvatne sankcije zamišljene kao alternativa ratu, odnosno kao strategija odvratanja odmetničke države, ciljane sankcije u 21. stoljeću imaju sasvim drugu svrhu. One su sredstvo demontaže mreža financiranja raznih odmetničkih entiteta pomoću "militarizacije" čvorišta globalne međuovisnosti. Zabluda je stoga procjenjivat njihovu učinkovitost po svrsi promjene politike ili promjene režima odmetničke države. Sankcije više nisu isključivo sredstvo tradicionalne vanjskopolitičke prinude nego oružje discipliniranja i kontrole globalne sfere. Stvarna moć i efikasnost skriva se u njihovoj fleksibilnosti (imena se mogu lako staviti i odstraniti s liste ciljanih meta); u primjeni u različitim kriznim situacijama (terorizam, korupcija, ljudska prava itd.), te mogućnošću neograničenog proširenja na entitete međunarodnog poslovanja (sekundarne sankcije).

Posljedice su osjetne, ali učinci u samoj primjeni neizravni, gotovo nevidljivi. Primjerice, u svibnju 2021. Biden je odlučio ukinuti sankcije ruskom plinovodu Sjeverni tok 2, zbog čega se našao na udaru kritika da je Europu definitivno prepustio ruskoj energetskoj hegemoniji. Ukrajinski predsjednik Zelenskij je odluku opisao kao Bidenov najveći geopolitički poraz. Biden je pak svoju odluku pravdao činjenicom daje 95% projekta dovršeno i da daljnja primjena sankcija ne bi imala nikakvog učinka izuzev stvaranja nesuglasica među saveznicima, poglavito s Njemačkom. U isto vrijeme gotovo nezamijećeno prolazi vijest da je Biden uveo sankcije četiri ruska tankera (od kojih je jedan trebao položiti plinovod u danskom teritorijalnom moru), te još pet entiteta uključujući rusku pomorsku službu spašavanja. Riječ je o entitetima izravno povezanim s projektom Sjeverni tok 2.

Trumpova je administracija ekscesivno koristila sankcije, ali nije imala idejnu i koncizno artikuliranu strategiju

primjene. Biden će izložiti doktrinarni okvir u Privremenom priručniku za nacionalnu sigurnosnu strategiju (ožujak 2021), u kojemu označava Rusiju i Kinu kao glavne prijetnje međunarodnoj sigurnosti. "Izvoz korupcije" prepoznat je kao njihovo oružje od posebnog značaja. I zaista, kineske koruptivne prakse u provođenju projekta Jedan pojas -jedan put ili ruska korupcija u energetskom poslovanju urušavaju demokratske sisteme putem netransparentnih međudržavnih ugovora, namještenih natječaja i podmićivanja stranih dužnosnika. Koristeći skrivene račune na kojima su nagomilale svoje sumnjivo bogatstvo, autoritarne države poput Rusije "kupuju" politički utjecaj u slabim državama, uništavajući im privredu i politizirajući sudstvo. Međutim, Bidenovo isticanje opasnosti korupcije u osnovi je politički pragmatično. Kategorički je odbacivao ideološki diskurs hladnoratovskog prizvuka, odnosno da svjetske odnose okarakterizira kao bipolarnu tenziju demokratskih i autoritarnih država. Tako svojoj vanjskoj politici, oslobođenoj dogmatskih ograničenja, daje odrješite ruke i širi manevarski prostor u primjeni ciljanih sankcija. Među prvima se na meti našla saveznica Bugarska, gdje je šest osoba stavljeno pod sankcije (uključujući i bivšeg premijera), te 64 kompanije. U lipnju 2021. objavljena je državna Strategija za suzbijanje korupcije te sazvan "samit demokracije" u Washingtonu za potkraj godine, čime je Globalni Magnitsky zakon i formalno upakiran u Bidenovu vanjskopolitičku doktrinu.

Kao i nekoliko godina ranije, globalna protu-korupcijska strategija hvata zamah u pogodnom trenutku objave "Pandorinih papira" (Pandora papers), monumentalnog otkrića Međunarodnog konzorcija istraživačkih novinara (ICIJ). Očekivano, niti jedan američki političar s tajnim računom se nije našao na popisu. Podudarno vrijeme objave posebice je sumnjivo u svjetlu činjenice da je ICIJ neprofitna organizacija koju sponzoriraju razni fondovi poput Zaklade Ford, a za koju je jedno kongresno saslušanje 1976. otkrilo da još od pedesetih godina 20. stoljeća djeluje kao paravan CIA-e. Na popisu političara su se među ostalima našli Zelenski, bivši britanski premijer Blair, ali i Putin. Objelodanjanje enormnog Putinovog bogatstva ubrzo je vodilo razotkrivanju čitave državne operacije bogaćenja putem klasičnog reketarenja i "izvoza korupcije". Ruski dužnosnici i entiteti su doduše bili pogođeni nizom sankcija od izglasavanja Magnitsky zakona, te posebice nakon 2014. povodom ruske aneksije Krima. Činilo se da "Pandora papiri" stvaraju preduvjete za proširenu primjenu ciljanih sankcija na Putinov kleptokratski režim. Međutim, povod daljnjem uvođenju sankcija neće biti korupcija nego nadolazeća invazija Ukrajine.

U Europi je rijetko tko vjerovao da će doći do ruske agresije. U Americi naprotiv, obavještajne su službe upozoravale da je pitanje dana kada će Putin pokrenuti napad. I dok se u javnosti optuživalo američke vlasti da namjerno raspiruju ratnu histeriju, one su užurbano spremale paket sankcija. Uoči ruske invazije 24. veljače 2022, Kongres je izglasao ono što ulazi u povijest kao "majka svih sankcija".

Trenutne sankcije Rusiji, koje su zahvatile Putina i njegove najbliže suradnike poput ministra vanjskih poslova Lavrova, doista predstavljaju presedan. Oko 330 kompanija je napustilo Rusiju, pa se o razmjerima dugoročnih negativnih učinaka na rusku ekonomiju može samo nagađati. Izbacivanje ruskih banaka iz SWIFT-a, zamrzavanje imovine Putinovih oligarha, te blokiranje ruske središnje banke (što ekonomisti nazivaju "nuklearnom opcijom"), samo je vrh ledenog brijega. Političkim analizama zarobljenim u bihevioralnoj perspektivi, odnosno usredotočenim na ishod promjene politike ili promjene režima, izmiču neki znakoviti pokazatelji duboke preobrazbe odnosa moći u međunarodnom poretku. Jedan takav politički fenomen par excellence je odluka Švicarske da se pridruži Transatlantskom savezništvu u nametanju sankcija. Kako je moguće da se jedna tradicionalno neutralna država odluči za takav potez? Odluka je prinuđena pritiscima europskih vlada oboružanih dokazima iz "Panama papira" otajnim računima ruskih oligarha u švicarskim bankama. Financial Times (28.3.2022) je otkrio kako je neposredno nakon početka invazije najveća švicarska banka Credit Suisse naložila uništenje svih dokumenata i povjerljivih podataka o sekuritizaciji imovine ruskih oligarha. Riječ je o starim ugovorima s oligarsima koji su pod sankcijama još od 2017, a zbog kojih bi ta banka u novonastaloj situaciji mogla snositi posljedice zbog kršenja sankcija. Iako je švicarski predsjednik Ignazio Cassis izjavio da je u okolnostima brutalne ruske agresije prekid s tradicijom neutralnosti "moralni imperativ", čini se da je strah od sekundarnih sankcija ipak presudni motivacijski čimbenik. Upravo je slučaj Švicarskog odricanja od neutralnosti i čitav niz drugih još neistraženih primjera očigledni pokazatelj da je "majka svih sankcija" pokrenula procese koji će i po okončanju rata u Ukrajini imati stanovite implikacije za međunarodnopravni poredak. Te implikacije postaju jasnije ako se razmotri sama geneza koncepta sankcije, koja seže u vrijeme Pariške mirovne konferencije 1919.

Implikacije ciljanih sankcija

Sankcije su konceptijski izvedene iz strategija pomorskih blokada i opsada gradova prisutnih u ratovima još

od antičkih vremena. Blokade u Prvom svjetskom ratu kao totalnom ratu iscrpljivanja pokazale su se posebno brutalnim za razvijeno industrijsko društvo, odnijevši više milijuna života od pothranjenosti i bolesti. Upravo stoga što je američki predsjednik Wilson primijetio da su "blokade užasnije od samog rata" i da ih "niti jedno moderno društvo ne može podnijeti", sankcije su zamišljanje kao strategija odvratanja. U članku 16 Konventa Lige naroda navodi se da svaki potencijalni rat treba kolektivno spriječiti prijetnjom potpune ekonomske, financijske, saobraćajne i trgovinske blokade revizionističke države. Wilson i njegovi liberalni idealisti su de facto redefinirali jednu ratnu strategiju iscrpljivanja u strategiju održavanja međunarodnopravnog reda i mira. Time ovo sredstvo ekonomskog iscrpljivanja upada u nedefinirano područje pravnih i moralnih proturječnosti. Nametanje sankcija totalni je ekonomski rat u odsustvu pravog rata, dakle stanje koje nije niti rat niti mir. Legalističku dubioznost sankcija Povelja UN-a dodatno produbljuje. Dok je po Povelji pribjegavanje vojnoj sili dozvoljeno isključivo u samoobrani, takva pravna regulativa u odnosu na sankcije ne postoji. U poglavlju VIII (članak 53 (1)) navodi se da regionalne ugovorne strane ne smiju primijeniti vojnu silu protiv odmetničke države bez ovlaštenja Vijeća sigurnosti. Međutim, primjene mjera sankcija ne trebaju takva ovlaštenja. Dok je Liga naroda pretpostavljala kolektivnu akciju sankcijama, Vijeća sigurnosti implicitno potiče unilateralne primjene.

Posljedično tomu, u posljednjih je dvadesetak godina Vijeće sigurnosti uvelo ciljane sankcije u svega 23 slučaja i to u zemljama koje nisu od posebnog geopolitičkog značaja poput Somalije, Ruande ili Obale Bjelokosti. Ciljane sankcije uglavnom unilateralno nameću SAD, Kanada, Britanija i Europska unija, budući da unutar Anglo-Američkog modela globalizacije imaju kontrolu nad većinom ključnih čvorišta koje relativno lako pretvaraju u oružja međuovisnosti. Unilateralne primjene neizbježno vode u presedane kakve je već postavila Trumpova administracija u svom doista neobuzdanom pribjegavanju ovom sredstvu. Primjerice, Trump je 2020. uveo sankcije dvojci tužioca Međunarodnog suda pravde zato što su pokrenuli istragu o američkim ratnim zločinima u Afganistanu. Sankcijama im se zamrzava imovina i zabranjuje ulazak u SAD. Iako ovaj slučaj na prvi pogled može djelovati beznačajno—tužiocu su Afrikanci koji možda nemaju imovinu u SAD-u niti namjeru putovati u tu zemlju—ovim je činom Međunarodni sud pravde stavljen u neizvjestan položaj. U perspektivi, razni donatori, konzultantske tvrtke i banke odbijati će suradnju u strahu da bi im čak i neizravno dovođenje

u vezu s sankcioniranim tužiteljima moglo štetiti. Da Biden nije u konačnici ukinuo sankcije dvojci tužioca, dugoročno bi opstojnost Međunarodnog suda pravde bila dovedena u pitanje.

Trumpova je administracija posebno koristila ciljane sankcije u svrhu strateškog obuzdavanja Kine. U geopolitičkoj borbi telekomunikacijskih mreža, Trump je 2019. uveo sankcije kineskoj kompaniji Huawei nakon što je upozoren od FBI-a i Pentagona da Kina koristi 5G mobilnu mrežu za špijunažu. Huawei, kao i društvena mreža TikTok kojoj je Trump također uveo sankcije, nisu terorističke organizacije, korupcijski entiteti niti revizionistički režimi. To su čvorišta koja Kina koristi kao oružje globalne međuovisnosti. Konkretno, prikupljanjem privatnih podataka američkih i europskih korisnika razmjeri potencijalne manipulacije i zlorabe kineskih vlasti bili bi nesagledivi. U izostanku bilo kakvog međunarodnopravnog ograničenja, stvarni legitimitet ciljanih sankcija izravno proizlazi iz neposrednih ugroza i kriznih situacija. Stanje koje je dalo legitimitet Trumpovim sankcijama kao oružju je stanje formalnog rata, odnosno tadašnjeg trgovinskog rata SAD-a i Kine. U tom smislu je i Bidenova "majka svih sankcija" oružje totalne blokade Rusije opravdana u kontekstu rata u Ukrajini. Upravo takva višenamjenska i fleksibilna uporaba sankcija kao oružja izaziva duboke dvojbe.

Primjerice, neposredna implikacija pokretanja "majke svih sankcija" je zamrznuća imovina ruskih oligarha.

Zamrzavanje imovine znači da oligarsi ne smiju prodati ili premjestiti imovinu. Primjerice, mogu prebivati u svojim jahtama ali ne mogu napustiti pristanište. Dakle, tek treba uslijediti pravni postupak kojim bi se utvrdilo podrijetlo stečene imovine. Ukoliko se dokažu nelegalnosti, država konfiscira imovinu koja završava na aukciji, a zarada u državnoj riznici. Iako su oligarsi vjerojatno većinu svoje imovine stekli na nelegalni način, za državu koja im je zamrznuća imovinu predstoji dugotrajni i skupi sudski postupak dokazivanja. A kako navodi Fortune (10.3.2022), oligarsi su poznati po opreznosti i prikrivanju tragova svog poslovanja. Međutim, čak i ako se na sudu dokaže da je imovina stečena nezakonito, tek tada slijedi ozbiljni pravno-politički problem. Naime, presuda bi se odnosila na nezakonito stjecanje imovine, ali povod cijelom postupku od zamrzavanja do konfiskacije nije kriminal nego ruska agresija na Ukrajinu. To upućuje da bi protu-korupcijska strategija Globalnog Magnitsky zakona i nakon rata u Ukrajini mogla postati politizirano sredstvo budućih geopolitičkih borbi, s ciljanim sankcijama kao oružjem za stjecanje ratnog plijena bez vođenja pravog rata.

"Majka svih sankcija" upućuje na potencijalnu opasnost u smislu pokretanja nekontroliranih tržišnih procesa. Tako se Biden početkom ožujka našao na udaru republikanske oporbe i svoje baze zbog odugovlačenja s uvođenjem sankcija ruskom izvozu nafte. U konačnici se odlučio uvesti sankcije, ali to nije bila odluka donesena na temelju rizične procjene. Kako navodi Financial Times (3.3.2022), preko dvije trećine naftnih kompanija,

rafinerija i banaka već je prekinulo poslovanja s ruskim energetskim sektorom. Tržište je de facto samoinicijativno sankcioniralo Rusiju. O motivima općeg bojkota privatnog sektora se može nagađati, ali se nameće zaključak da je presudio njihov strah od eventualnog dovođenja u vezu s ruskim režimom. Strah opravdano potiče američki zakon REVEAL, koji dozvoljava javno obznajivanje imena i entiteta pod sekundarnim sankcijama radi trajnog onemogućavanja poslovanja na tržištu. Bidenovo uvođenje sankcija na ruski izvoz nafte nije radikalni čin nego formalno priznanje činjeničnog stanja, a koje je htio pod svaku cijenu izbjeći. Razlog odugovlačenja bila je briga za energetsku sigurnost Europe, ali i činjenica da bi tim potezom potencijalno izazvao šok na svjetskom tržištu nafte koji bi se u konačnici negativno odrazio i na američku ekonomiju.

Vanjskopolitička strategija koja se isključivo oslanja na ciljane sankcije suočava se s cijelim nizom izlaznih strategija pogođenih entiteta. Jedan od načina je da se revizionistička država zatvori u samodostatni sustav. Od aneksije Krima 2014, Putinov je režim pokrenuo strategiju "Tvrđava Rusija" kojom je poticao domaću proizvodnju, prestao ulagati u američke državne obveznice, nagomilao zlatne rezerve, diversificirao devizne rezerve i uveo čitav niz drugih mjera kako bi učinio Rusiju otpornom na sankcije. Drugim riječima, "Tvrđavom Rusijom" Putin je nastojao obnoviti hladnoratovski status svjetske sile putem isključivanja Rusije iz globalne međuovisnosti. U posljednja dva desetljeća, Rusija je uspjela tek jedno čvorište – Gazprom – pretvoriti u svoje glavno oružje međuovisnosti, a zahvaljujući kojemu odolijeva potpunoj blokadi "majke svih sankcija". Ali država koja se u okolnostima globalne međuovisnosti orijentira na samodostatnost neminovno mora pribjevati tradicionalnoj uporabi vojne sile, jer na raspolaganju nema drugih sredstava prinude. Putinov ideal velesile Rusije kao zaostale pravoslavne autarkije dobiva svoj praktični izrazu pravo u Ukrajini s osvajanjem teritorija, razaranjem gradova i ubijanjem civila. Stoga, immanentna opasnost neobuzdanog nametanja sankcija jest reakcija revizionističke države u formi pravog rata. Oni koji tvrde da Amerika i Europa izbjegavaju rat "neučinkovitim" i "kontraproduktivnim" sankcijama, previdaju da sankcije jesu sredstvo totalnog ekonomskog rata. Ruski režim to itekako zna. Putinov glasnogovornik Dimitri Peskov izjavio je za PBS (28.3.2022) da "smo ušli u fazu totalnog rata". U toj fazi sve je moguće.

Drugi vid otpornosti sankcijama jest potraga za alternativnim tržištima kao izlaznim strategijama sankcioniranih entiteta. Uglavnom se takve strategije odnose na

preseljenje poslovanja, poput Huawei koji se orijentirao na rusko tržište. Mogućnosti izbjegavanja sekundarnih sankcija su široke, te im pribjegavaju ne samo entiteti povezani s revizionističkim režimima nego i sami saveznici. Takav slučaj zabilježen je nakon Trumpove odluke o poništenju nuklearnog sporazuma s Iranom, kojemu se Europa žestoko protivila. Poništenjem ugovora, Iranu su ponovno nametnute sve prethodno ukinute sankcije, uključujući izbacivanje iz SWIFT-a. Kako bi izbjegla sekundarne sankcije, Europska unija je uspostavila sistem za izvršenje bankarskih transakcija s iranskim bankama INSTEX, kao alternativu SWIFT-u.

Konačno, u kontekstu izlaznih strategija sve više će se isticati važnost pozicije Kine. Kineske kompanije su s pokretanjem "majke svih sankcija" doista ograničile poslovanja u Rusiji. Međutim, je li to povlačenje potaknuto strahom ili činjenicom da je vrijednost rublje krahirala? Početkom ožujka, kinesko ministarstvo vanjskih poslova otvoreno je zaprijetilo Americi rezolutnom odmazdom ukoliko uvede sekundarne sankcije kineskim entitetima. Kina otvoreno prkosi jer njezin glavni trgovinski partner nije Rusija (gdje kineske investicije čine jedva 1%) nego Europa. To Kinu čini neizostavnim partnerom u održavanju globalne međuovisnosti, a na koju bi proširenje "majka svih sankcija" značilo obostrano trgovinsko uništenje. Suzdržanost kineskih vlasti u aktualnoj međunarodnoj krizi govori u prilog još jednoj tezi. Pojave alternativnih sistema poput INSTEX-a i drugih brojnih izlaznih strategija sankcioniranih entiteta podrazumijevaju izbjegavanje dolara. U stvari, trend de-dolarizacije postepeno prati trend sve neobuzdanijeg nametanja ciljanih sankcija. Trenutno je svaka deseta država u nekom obliku pogođena američkim sankcijama, dok se o postotku svjetske ekonomije pod sankcijama može samo nagađati. Kini je de-dolarizacijau interesu i nepreostaje joj drugo doli čekati u pragmatičnoj suzdržanosti. Za Transatlantsko će savezništvo stoga biti od izuzetne važnosti da po okončanju rata u Ukrajini preispita svoju politiku primjene sankcija. Ciljane sankcije su doista učinkovito oružje discipliniranja u sferi globalne međuovisnosti, ali njihova neobuzdana primjena može dugoročno imati protu-učinke. Da bi se buduća politika primjene sankcija zasnivala na pragmatičnom samo-ograničavanju, potreban je međunarodnopravni regulativni okvir. To je posebice važno u kontekstu globalne protu-korupcijske strategije, jer korupcija kao takva ne pozna granice. Budući da je korupcija neograničena, odgovor sankcijama mora biti neograničen; a upravo to, u nedostatku ikakvog normativnog okvira, čini politiku primjene ovog sredstva podložnom zlorabama u budućnosti.

POLITIČKO SUOČAVANJE S IZAZOVIMA DANAŠNJE CRNE GORE

Tekst i fotografije: NZCH

U Crnogorskom domu, u organizaciji Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske i Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreb, 7. travnja 2002. predstavljena je politološka knjiga autorâ Dragutina Lalovića i Danila Ivezića, CRNOGORSKI IZAZOVI (bibl. "Luča"), NZCH/Disput, Zagreb, 2021. U predstavljanju su sudjelovali autori knjige i ugledni crnogorski publicist Marko Špadijer.

Predstavljanje ove knjige bio je, i tematski i analitički, nastavak na raspravu s tribine "Pravno uređenje države?", upriličene 4. ožujka 2020. na istom mjestu, u povodu tadašnjeg Zakona o slobodi ispovijesti i uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica u Crnoj Gori, na kojoj su sudjelovali Marko Špadijer, Dragutin Lalović i Danilo Ivezić.

U uvodnom obraćanju, naslovljenom **Prilog jačanju kritičke moći suđenja crnogorskih građana, DANILO IVEZIĆ** obrazložio je osnovnu demokratsku i spoznajnu intenciju knjige te sažeto prikazao sadržaj drugog poglavlja knjige u kojemu je riječ o demokratskom pluralističkom izazovu s kojima se suočava današnja crnogorska država:

"Parlamentarni izbori u Crnoj Gori održani 30. 8. 2020. godine predstavljali su svojevrsnu prekretnicu, bolje reći veliki demokratski iskorak. Prvi put u njejoj povijesti vlast je promijenjena bez prevrata i rata. Crna Gora je zakoračila u DEMOKRACIJU.

Samo ovo po sebi je dovoljan razlog za nastanak ove knjige, kako bi Dragan rekao "zarazio sam ga Crnom Gorom" njenom svakodnevnicom i "pokušajem da se othrvam ovoj demokraciji".

Ono što se dešavalo na političkoj i društvenoj sceni Crne Gore nakon ovih izbora tražilo je odgovor na pitanja: Kakva je politička scena Crne Gore? Tko su njeni učesnici? Kakav je politički profil tih učesnika? Tko drži poluge izvršne vlasti? Što je ono što ih povezuje? Zašto crnogorska vlada nije politička i demokratska nego crkvena i ekspertska? Kakva je uloga u svemu tome SPC, pozicija Amfilohija i njegov odnos s Milom Đukanovićem?

Sve ovo i još ponešto ukoričili smo u ovoj knjizi "Crnogorski izazovi" u dva ogleada: "Crnogorska država i njen crkveni pravoslavni čvor" i "Crnogorska država pred izazovima demokracije (nakon 11. parlamentarnih izbora 30. avgusta 2020.)". Početni motiv ovih promišljanja o ključnim izazovima s kojima se crnogorski građani suočavaju na političkoj pozornici je bio da ih podupremo u toj njihovoj demokratskoj ambiciji, kao i naš prilog jačanju kritičke moći suđenja crnogorskih građana i naš autorski kritički bilans prvog polugodišta novog režima u Crnoj Gori.

U ogledu "Crnogorska država pred izazovima demokracije (nakon 11. parlamentarnih izbora 30. avgusta 2020.)" pažnja je usredotočena na izazov političkog pluralizma s kojim se suočava crnogorska stranačka scena, s problemom u karakteru nove vlasti, i izvršne i zakonodavne. Ogled je podijeljen u ŠEST cjelina:

1. IZBORNI REZULTAT – Na izborima je učestvovalo šest političkih stranaka i pet koalicija. U Crnoj Gori prema podacima ASK-a (Agencije za sprečavanje korupcije) postoji 65 evidentiranih političkih subjekata. Na ovim izborima je učestvovalo oko trideset.
2. STRANAČKI POLITIČKI PROFIL I SASTAV SKUPŠTINE CRNE GORE – koje političke stranke i koji poslanici čine Skupštinu CG. Sastav Skupštine CG s obzirom na političku pripadnost i vrijednosne orijentacije poslanika u najmanju ruku je izuzetno zanimljiv. U Skupštini CG iz koalicije Za budućnost Crne Gore sjede osobe koje u svom stručnom i političkom djelovanju nemaju ništa vezano uz CG osim nastojanja da je ne bude. Napominjem da su podaci vezani za prvo polugodište nove vlasti i da određena imena nijesu u trenutnom sazivu Skupštine.
3. PERSONALNI PROFIL "EKSPERTSKE-NEPOLITIČKE" VLADE CG – Lakši dio posla pri preuzimanju vlasti je ubrzo nakon izbora obavljen tako što je formirana nova zakonodavna vlast, dok je za formiranje Vlade bilo potrebno preko tri

mjeseca (tu je prekoračen ustavni rok od 90 dana) da se usuglasi sastav Vlade. Sve je prelomljeno čuvenim sastankom čelnika pobjedničke koalicije u manastiru Ostrog u organizaciji Amfilohija Radovića. S pravom prozvana "manastirskom" i s obzirom na mandataru i s obzirom na personalni sastav i s obzirom na njene političke ciljeve. Da bi se koliko toliko zabašurio njen klerikalni karakter i obrazložilo zašto u sastavu nema lidera pobjedničkih stranaka nova Vlada je najavljena kao "ekspertska i nestranačka". Tko su ti ministri eksperti odgovara ovo poglavlje.

4. KARAKTER NOVE VLASTI – Nova vlast je u cjelini sebi postavila četiri jasna cilja:

- Prvi, smjesta izmijeniti Zakon o vjerskim zajednicama.
- Drugi, što prije sklopiti temeljni ugovor između države Crne Gore i SPC.
- Treći, demontirati cijeli aparat državne vlasti poraženog režima.
- Četvrti, razviti strategiju simboličkog rastakanja crnogorskog nacionalnog (jezičnog, kulturnog, tradicijskog) identiteta.

5. MI ILI/I ON: KRAJ ERE MILA ĐUKANOVIĆA? – Uloga predsjednika države i lidera DPS-a Mila Đukanovića, nasuprot uvriježenoj krajnje polariziranoj shemi između divinizacije i demonizacije,

nasuprot mitu o svemoćnom Gospodaru, bespredrasudno promišljanje njegove političke pokazuje i njegovu veličinu kao državnika, ali i njegovo ozbiljno sustajanje kao političara.

6. CRNA GORA PRED DEMOKRATSKIM PLURALISTIČKIM IZAZOVOM- Sve ovo prethodno upućuje nas na završno sučeljavanje s ključnim političkim problemom: Da li parlamentarnom smjenom vlasti toliko zakašnjeli, najzad započeti, proces uspostavljanja demokratskog pluralističkog sistema jača ili nagriza suverenu crnogorsku državu? Sve ovo što se dešava u najnovije vrijeme nakon izglasavanja nepovjerenja Vladi još više apostrofiraju ovo postavljeno pitanje. U Crnoj Gori imate Vladu koja to nije a ponaša se kao monarh; Skupštinu koja to nije i ne trudi se to biti; sudove koji to nijesu jer nijesu doneseni neki temeljni zakonski akti. Apsurd cijele priče je i u činjenici da uskoro može ostati i bez Ustavnog suda.

Na kraju, knjigu prepuštamo vašem sudu i sudu javnosti u Crnoj Gori."

Svoje je izlaganje **MARKO ŠPADIJER** naslovio **Priručnik za razumijevanje političkih procesa u Crnoj Gori.**

"Poslije duže pauze, ponovo sam među vama. Ovaj put povodom knjige Dragutina Lalovića i Danila Ivezića "Crnogorski izazovi" u izdanju Nacionalne zajednice i "Disputa" iz Zagreba. Ova knjižica, nazvana zagonetno "Crnogorski izazovi", sadrži dva priloga

u kojima se analizira sadašnje stanje i neposredna prošlost Crne Gore. Ona predstavlja priručnik za razumijevanje državnog, političkog i crkvenog (pravoslavnog) pitanja savremene Crne Gore. Dvojica autora su uspjeli da objasne fenomene društvene zbilje na stručan način. Korišćenjem relevantne literature i drugih izvora dokumentovali su kontroverze i ukazali na bolna pitanja sa kojima se Crne Gore suočava. Ova knjiga, pisana i izdata u Hrvatskoj, nema vremensku i prostornu distancu i do bola je crnogorska. Autori su moji i vaši prijatelji. Iako su događaji i procese o kojima pišu preživljavali sa vrelim emocijama, nastojali su da budu objektivni. Crna Gora i njena tranzicija, sudbina države i politička previranja izazivale su kod svakog od nas nadanje i strepnje. Spontane i emotivne reakcije na pojave i ponašanje aktera na društvenoj sceni trebalo je ohladiti do objektivnosti. Zato knjiga predstavlja ogledalo i otrežnjenje. Naši autori su opservacije političke zbilje obavili sa stručnim i profesionalnim utemeljenjem. Produbljenim uvidom u pojave i procese su nastojali da proniknu u suštinu i otkriju društvene zakonitosti.

U prvom prilogu detaljno je analizirana istorijska i aktuelna uloga Srpske pravoslavne crkve, koja je postala jedan od glavnih igrača u oblikovanju političke karte Crne Gore. Lalović dokumentuje crnogorski "pravoslavni čvor" iz više uglova: domaćeg (istorijski, politika DPS-a, stavovi Matice crnogorske, odnos SPC i CPC, zakon o vjerskim zajednicama.), hrvatske stručne i publicističke perspektive i iz političke vizure "srpskog stanovišta". Posebni i originalni akcenat stavlja na "zagonetni duumvirat" Amfilohije- Đukanović. U drugom dijelu knjige autorski duumvirat Lalović - Ivezić analizira crnogorsku političku scenu poslije parlamentarnih izbora 30. avgusta 2020. godine i donosi precizne političke profile svih relevantnih aktera u Skupštini, Vladi i partijama. Autori pokušavaju da odgonetnu kako će Crna Gora izaći na kraj sa, kako kažu "demokratskim pluralističkim izazovom". Nekoliko riječi o autorima ove knjige.

Dragutin Lalović, kao iskusni lav hoda kroz lavirint istorije, političkih ideja, doktrina, teorija, praksi identifikuje političke procese i određuje mjesto države, građanina, čovjeka u društvu. Lalović je autor brojnih knjiga i učesnik u mnogim studijskim projektima koji su osvetljavali teorijske, filozofske i druge aspekte političkog života. Njegov naučni opus je za poštovanje. Zahvaljujući tome što je ovladao alatima teorijskog razmatranja i što aktivno učestvuje u crnogorskom naučnom i društvenom životu, dobili smo vivisekciju

aktuelnog političkog stanja zavičaja. Koristeći erudiciju i naučno iskustvo, on pronicljivo analizira aktuelnu političku praksu, tako da njegov politikološki tekst ima karakter temeljne studije. Zajednica Crnogoraca ima sreću da se čovjek takvog naučnog i moralnog kapaciteta već decenijama angažuje u evropeizaciji naše male zajednice u Hrvatskoj, kao što se stručno bavi opservacijom crnogorske društvene zbilje. Sreću smo imali i mi u Crnoj Gori, a posebno u Matici crnogorskoj, što Dragutin Lalović (podsjećam da je povjerenik Matice u Hrvatskoj i član Savjeta časopisa *Matica*), sa zdravim uvjerenjem i strašću radi na uspostavljanju trajnih veza i uzajamnog intelektualnog i ljudskog povjerenja. Ova knjiga (u koautorstvu sa Danilom Ivezićem) tome doprinosi.

Danilo Ivezić je dao svoj doprinos ovom projektu analize savremene crnogorske političke prakse. On se oprobao kao profesor sociologije, u biznisu i politici i konačno se "skrasio" kao tajnik Nacionalne zajednice. Danilo je u vrijeme turbulencija sticao iskustvo saradujući sa palim hrastovima vaše Zajednice Radom Pavićevićem, Ljubom Kuljačom i nezaboravnim Agom Simovićem, i zajedno sa Dragutiom Lalovićem i Dušanom Miškovićem utemeljio solidnost i status vaše zajednice u hrvatskom i crnogorskom društvu. Iznevjerio bih svoj lokalpatriotizam da ovdje ne pomenem svoje Cetinjane Pavla Spasića, Straja Marovića i Dimitrija Popovića koji su uz druge, doprinijeli ugledu vaše Zajednice. Radom na brojim izdavačkim projektima, akcijama, kulturnom događajima, tradicionalnim susretima, kulturnim vezama sa postojbinom i sadašnjom domovinom, Ivezić, nenametljivo, ali solidno i strpljivo gradi mostove i ostavlja trajne tragove. Evo, našao je vremena i strasti da zajedno sa Lalovićem opservira crnogorsku društvenu stvarnost.

Vjerovatno od mene kao gosta koji dolazi iz Crne Gore očekujete da *produžim de su oni stali*, da govorim o trenutnom stanju na političkoj sceni i svoje viđenje kako će se kretati izazovi ili raspetljivati čvorovi. Kako vi pratite događaje u Crnoj Gori kao i ja, bojim se da vam neću saopštiti nešto novo. Od obaveze ne bježim, ali sam htio da vas prvo podsjetim na jedan broj faktora čiji su korijeni u prošlosti, a zavisno od uslova i okolnosti dobijaju različite forme i način ispoljavanja, ali suštinski ostaju isti.

□ Nacionalni i državni velikosrpski program atakuje na Crnu Goru i nastoji da poništi svaku njenu osobenost, najčešće u savezu sa ruskim državnim programom. SPC je od 1920. godine stožer te politike. Anti-crnogorsku svijest formirana na toj ideji u Crnoj Gori u

velikoj mjeri služi tom programu. Crna Gora je izložena permanentnom medijskom i propagandnom pritisku iz Beograda sa istim motivima. Centrifugalne sile nastale kao rezultat raznih kulturno-istorijskih procesa otežavaju državnu integraciju Crne Gore. Pluralizam je ogolio sve interese i pobijeđene ideologije imaju svoje legitimne političke reprezentante i svoje spoljne saveznike. To bi, uglavnom bili faktori, koji dijele crnogorsko društvo radikalno na srpsku i crnogorsku Crnu Goru. Nedovršeno nacionalno osvešćenje Crnogoraca i nedovoljno snažne i jedinstvene nacionalne kulturne i naučne institucije ne mogu da obezbijede crnogorske standarde u historiografiji, kulturi, jeziku, vjerskom pitanju i identitetu. Deformacija demokratije u tranziciji i paraliza Skupštine, sudstva, Vlade, drugih institucija. Dugogodišnja vladavina DPS, bahatost, rastjerivanje prijatelja i savez neprijatelja, dobra spoljna i slaba unutrašnja politika. EU administracija bez suštinskog shvatanja specifičnosti Crne Gore, uz miješanje u unutrašnju politiku. Vjerujem da će poslije Ukrajine shvatiti kobnost srpskog i ruskog uticaja. Članstvo u NATO važna je bezbjedonosna garancija. Crna Gora ima sreću sa iseljeništvom koje je pretežno patriotsko. Novi Pokret 21. maj kao moderni građanski savez suverenista nema "putera na glavi" i vodi nezavisnu politiku. Dijelom se profilira kao politička partija, što može imati dobre ali i loše posljedice.

Pobrojani su nasumice i bez objašnjenja neki faktori, a ima i drugih činilaca koji stalno, manje ili više snažno, utiču na oblikovanje političkog lika Crne Gore. Na neki način Crna Gora prkosi dijalektici i mnogo puta staje u istu vodu. U raznim društvenim formacijama stalno imamo "izazove", "čeranja", "iskušenja" i "raskršća", vječno ratovanje... Politika je izuzetno fluidna oblast ljudskog djelovanja, a u društvu je toliko dinamike, protivrječnosti i različitih interesa, stalne neizvjesnosti. Ta rijeka je puna virova i podvodnih stijena pa ni jedna teorija, niti partijska praksa, ne može njome sasvim ovladati. Nema potrebe da tumačim i objašnjavam priloge u knjizi jer su autorske analize društvenih procesa u Crnoj Gori sveobuhvatne i sasvim jasne. Koristeći iskustvo svoje političke i publicističke prakse "sa terena", rekao bih kako je realnost kompleksnija od bilo kojeg teorijskog uopštavanja. Sve bi moglo da bude u granicama političke klackalice kao u drugim građanskim demokratijama, kad ne bi nad Crnom Gorom visila prijetnja gubitka države. Mislim da smo mi svi u Crnoj Gori u istom čamcu i pitanje je hoćemo li nastaviti veslati prema Evropi, makar stalno izbacivali vodu da ne potonemo, ili ćemo naš brod predati gusarima. Vraćajući se knjizi treba reći da je nastala kao plod

ljubavi i zabrinutosti autora kako će Crna Gora prevladati izazove demokratije. Nacionalna zajednica je izdavanjem ove knjige u tom pravcu napravila dragocjen doprinos, a čitaoci treba da je imaju pri ruci radi provjere sopstvenog promišljanja političkih pojava u Crnoj Gori.

Nadovezujući na uvodno izlaganje Danila Ivezića i u punoj koautorskoj saglasnosti s njegovim tumačenjem zajedničkih motiva, kao mogućeg politološkog priloga samosvjesnijem suočavanju crnogorskih građana s tegobnim i bolnim političkim izazovima, koji ih s pravom tište i čine nespokojnim, **DRAGUTIN LALOVIĆ** je svoje izlaganje, naslovljeno **Prijedlog za razmišljanje i poziv na javnu raspravu**, posvetio obrazloženju osnovnih uvida u prvoj studiji u ovoj knjizi, u kojoj se sistematski problematizuje crkveni pravoslavni izazov koji potresa temelje obnovljene, još krhke crnogorske države.

Kontekst u kojemu danas razgovaramo o ovom gorućem problemu, bitno je različit od onoga prije dvije godine, kad smo tu raspravu započeli u predpandemijskom martu 2020, u povodu tadašnjeg Zakona o vjerskim zajednicama. Naime, tada se crnogorski crkveno-pravoslavni problem postavljao u svjetlu novog, godinama pripremanog i stalno odgađanoga, a ipak najzad usvojenog Zakona o vjerskim zajednicama. Dilema se zaoštrena i konkretno nametala: može li crnogorska politička vlast pravno obuzdati dotadašnju vanustavna pozicija i krajnje voluntarističko ponašanje Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori. U svojem sam se tadašnjem izlaganju ograničio na to da istaknem strateške stavove i konkretne ocjene Matice crnogorske, koja je preko četvrt stoljeća (uzaludno) upozoravala crnogorsku javnost i vlast na razorno djelovanje SPC u Crnoj Gori. Uz punu saglasnost s time stavovima i ocjenama, zaključio sam da iza pokušaja zakonskog uređenja statusa SPC u Crnoj Gori ne stoji nikakva osvetnička volja političke vlasti, nego da je riječ o borbi za samoodržanje u "pravnoj bitki s Amfilohijem".

Kontekst u kojemu se našem problemu pristupa u ovoj knjizi (studija je napisana i dovršena u prvoj polovini 2021), bio je stubokom izmijenjen time što je Srpska pravoslavna crkva na parlamentarnim izborima u avgustu 2020. preuzela političku vlast i pokazala ko je gazda u državi Crnoj Gori. Spomenuto prigodno izlaganje na našoj tribini (više kao sekundantska podrška predavanju Marka Špadijera, na nagovor Danila Ivezića), nije bilo dovoljna analitička osnova za pronicanje u suštinu problema, pa se valjalo upustiti u podrobnija istraživanja.

Nijesam se lako odlučio da se u to upustim, crkvena mi problematika nije ni lično bliska ni stručno izazovna. Ali

se problem nije mogao zaobići jer je bilo očigledno da je posrijedi eminentno političko, a ne vjersko ili imovinsko pitanje. Koliko god bile inspirativne, spomenute Matičine postavke nijesu, međutim, omogućavale do kraja zadovoljavajuće odgovore. Uza svu saglasnost, recimo, s ocjenom da se SPC "ponaša kao politički faktor, prkosi društvu, ignoriše zakone", pokazala se nedovoljnom eufemistička ocjena Matice crnogorske da je crnogorska politička "vlast tolerisala takvo ponašanje nečinjenjem i ustezanjem da primijeni zakon..."

Produbljenija je analiza naime pokazala da se problem odnosa SPC i crnogorske države postavlja u drugačijem svjetlu. Iako je i dalje bilo neosporno da je SPC u Crnoj Gori u cijelom tranzicijskom razdoblju desetljećima funkcionisala kao parapolitička *ecclesia militans*, morao sam uvažiti neprimjerenost naoko samorazumljive ocjene da je ta crkva "država u državi" i mnogo dalekosežnije zaključiti da je njezina društvena moć bila jača od političke vlasti države, kao "države nad državom" (uvid koji dugujemo crnogorskom politološkom doajenu R. Radonjiću).

Taj se osnovni uvid potvrdio kada sam se upustio u konkretniju analizu odnosa crkvenog poglavara Amfilohija i državnog poglavara Mila Đukanovića. Njihov sam složeni odnos problematizovao u odjeljku 9. pod naslovom "Zagonetni duumvirat Amfilohije-Đukanović (1997-2020)" (vidi str. 94-112). Nasuprot uobičajenim stereotipima o Đukanoviću kao ključnom igraču i arbitru na crnogorskoj političkoj sceni, a time moćnijem

od Amfilohija i njemu nadređenoga, ispostavilo se da Amfilohiju niko nije bio nadređena vlast, ni u crnogorskoj državi ni samoj Srpskoj pravoslavnoj crkvi. U tom smislu, ne može se prenaglasiti nezaobilazna dokumentarna važnost knjige publiciste Veseljka Koprivice, *Amfilohijeva sabrana-ne-djela*, Podgorica, 2005 (koja nudi veoma obimnu hroniku političkog djelovanja srpskoga crkvenog barda, otkad je nastupio na crnogorskoj pozornici krajem 1990. sve do kraja 2020; dostupna je u elektroničkom obliku na web stranici: <https://vkoprivica.blogspot.com>). Uz napomenu da je sam naslov hotimičan polemički kontrapunkt spram malo poznate činjenice da je teolog Amfilohije autor *Sabranih djela* (u čak 36 tomova).

Stoga čitaoce upućujem na taj dijagnostički ključan odjeljak, u kojemu se u novom svjetlu sagledava lik prvaka SPC-a mitropolita Amfilohija, kao eminentno političkog aktera, i zaključio da se političko ponašanje i Amfilohija i Đukanovića može razumjeti tek ako valjano odgonetnemo njihov "zagonetni duumvirat", kao dvovlašće, s "primatom prvoga u prvoj fazi 1998-2006, a drugoga 2006-2020, te sa završnom pobjedom prvoga na parlamentarnim izborima u ljeto 2020. godine" (str. 98).

U ovoj prilici, navešću odlomak iz knjige u kojemu se pregnantno ocjenjuje istorijski kontekst u kojemu je vodeći crnogorski političar Milo Đukanović morao djelovati, u stalnom suočavanju i odmjeravanju snaga s moćnim političkim protivnikom.

"S malo čijom je podrškom Milo Đukanović mogao s pouzdanjem računati u tome veoma tegobnom i krajnje riskantnom političkom nadgornjavanju. Uprkos njegovoj višestruko potvrđenoj konverziji na nacionalnu osviještenu crnogorsku poziciju, nikad mu nijesu vjerovali oni koje je zajedno s Amfilohijem kinjio i progonio dok je bio gorljivi Savle (1990-1997). Teško ga je razumio i još teže pratio i dio njegove vlastite partije, a osobito njegovi najbliži saradnici F. Vujanović i S. Marović. Nije se mogao pouzdati do kraja ni u državne aparate, izbušene na svim nivoima kadrovima koji su mentalno i interesno pripadali srpskom opredjeljenju i Srpskoj crkvi. Za sve srpske i prosrpske političke partije u Crnoj Gori bio je arhi-neprijatelj i veleizdajnik. Zazor prema njemu iskazivala je, čas slabije čas jače, s manje ili više prava, i demokratska i pravdoljubiva javnost, sumnjičeći ga za autoritarnost, političko mešetarstvo i korupcijske afere. Kojim je čudom preživio?"

Možda nije pretjerano reći da je politički preživio upravo zato – premda ne samo zato – što je imao takvog moćnog i opasnog političkog suparnika kao što je Amfilohije (sa Srbijom i Rusijom u pozadini). Suparnika koji mu je u svemu bio čista opreka, osim u jednoj, ali presudnoj stvari da je (i) Amfilohije stremio k tome da bude gospodar Crne Gore, a ne produžena ruka srbijanske države, pa čak ni vrha Srpske pravoslavne crkve. Dostojnog suparnika i po ambiciji i po političkim sposobnostima i po željeznoj ustremljenosti ka postizanju zadatog cilja. Pa je samim tim i Đukanović postao neophodan: ta, ko bi mu se drugi mogao iole uspješno suprotstaviti?"

No suparnika istovremeno krajnje opakoga, utjelovljenju klerikalnoga, četničkoga, antikomunističkog i megalomanskoga crnogorskog srpstva, oplemenjenog ratničko-provincijalnim svetosavljem" (vidi str. 103-104).

Lako je shvatiti što to znači: na unutrašnjem je planu suverenost crnogorske države bila bitno ugrožena – više od toga, onemogućena! – dominantnom pozicijom "arhi-episkopa cetinjskog" Amfilohija i njegove "Pravoslavne crkve u Crnoj Gori". No njihovim direktnim stupanjem na političku scenu, formiranjem crkveno-ekspertske vlade, paradoksalno se bitno smanjila društvena moć Srpske crkve jer se morala prilagoditi ustavnim i zakonskim okvirima djelovanja, kao i međunarodnim državnim obavezama Crne Gore kao članice NATO-a. Utoliko prije što je neposredno nakon formiranja nove vlasti, pod Amfilohijevim neposrednim mentorstvom i uticajem, sam Amfilohije obolio i višom silom sišao sa scene. Preuzevši političku vlast, SPC je bitno okrnjila ne samo svoju društvenu moć nego i duhovni autoritet

jer je ogolila svoju vlastohlepnu prirodu i zagovorom nacionalističke politike iznevjerila svoju univerzalističku duhovnu misiju.

Kada je ova knjiga dovršavana, krajem 2021. godine, mogli smo još u uvodu konstatirati da je došlo do ukidanja svake autonomije Amfilohijeve crkve, do vjerski sramotnoga i moralno samoubilačkog prisilnog ustoličenja Amfilohijevog nedostojnog nasljednika na Cetinju (5. septembra 2021). Slabljenje legitimnosti crkve slabilo je legitimnost i onemogućavalo djelotvornost njezine crkveno-ekspertske vlade. Konačni pad takve vlade, krah je i političkog eksperimenta, koji se pretenciozno nazivao novim režimom u Crnoj Gori (2020-2022). To iskustvo upućuje na zaključak da se crnogorska sekularna i demokratska država othrvla hegemonijskim političkim pretenzijama Srpske pravoslavne crkve, koja se u Crnoj Gori srozala na provincijalnu filijalu svoje svetosavske centrale.

No crnogorski crkveni pravoslavni čvor sadrži još jednu, sasvim specifičnu dimenziju, koja se ne svodi na odnos crkve i države. Za razliku od tipične situacije u većinski pravoslavnim zemljama, u kojima važi pravilo da je uspostavljanje nacionalne pravoslavne crkve logičan i nužan način dovršavanja konstrukcije nacionalne države, u konkretnom je crnogorskom kontekstu takvo pravilo dvostruko upitno.

Tu sam upitnost pomno istražio i izložio u odjeljku 10. "*Cuius regio, eius ecclesiae*: jedna država, s dvije pravoslavne crkve" (vidi str. 112- 118). Evo kako sam tu temeljnu upitnost obrazložio:

"Prvo, sporna je teza da je Srpska pravoslavna crkva u Crnoj Gori 'agentura tuđe države', odnosno da 'Milo Đukanović... ne griješi kad Srpsku pravoslavnu crkvu u Crnoj Gori vidi kao političkog protivnika te, štoviše, neprijatelja crnogorske nacionalne države' (I. Bešker). Uz dodatnu napomenu da Srpsku pravoslavnu crkvu Crnoj Gori karakteriše 'naglašena iredentistička nota.' Ako konkretiziramo tu tezu i primijenimo je na mitropolita Amfilohija i njegovu 'Pravoslavnu crkvu u Crnoj Gori' ... ta crkva nema iredentističke nego mnogo ambicioznije hegemonističke aspiracije da svoju crkvenu i društvenu moć spoji s političkom vlašću i oblikuje nacionalnu državu po svojem projektu. Amfilohije je u tom naumu uspostavio ne samo državu iznad države, nego i "crkvu u crkvi", ne priznajući sebi nadređenu vlast ni u državi Crnoj Gori, ni u SPC, ni u Republici Srbiji. Bila je to potpuno personalizovana crkvena i politička pozicija, koja je svoje postojanje dugovala samo i isključivo 'arhi-episkopu cetinjskom'. Takva crkva nije bila tuđa crkva tuđe države, nego njegova

crkva njegove države, crkva crnogorskih Srba-vjernika. Drugo, već sam istaknuo sasvim jedinstvenu viševjekovnu tradiciju pravoslavne crkve u crnogorskom obliku 'teokratsko-republikanske' vladavine. Kada se na taj oblik primijeni pravilo 'čija je država, njegova je religija', pokazuje se da ta odredba ne važi u uobičajenom smislu, jer su u tom predrđžavnom crnogorskom obliku vladavine sami građani-vjernici na svojem opštem zboru vjekovima birali svoje vladike. U duhu te tradicije obnovljena je 1993. godine Crnogorska pravoslavna crkva. U duhu te tradicije takva crkva ne može dakle biti državna, ona je vjerska zajednica samih građana, eminentno demokratska institucija. U apsolutističkoj istorijskoj fazi izgradnje crnogorske države stoga je morala biti bitno oslabljena i politički instrumentalizovana, autokratski svedena na sekundarnu poziciju u službi države. Za razliku od izgradnje srpske države u XIX. vijeku, gdje je problem bio kako turske podanike uzdići do političkog subjektiviteta i demokratije, u crnogorskom se slučaju država morala graditi protiv demokratije, preobražajem samosvjesnih i neobuzdanih građana-ratnika u podložne civile-podanike, dakle u državljane.

Da uprkos svemu tradicionalni crnogorski republikanski ethos i duh nepokoravanja (koji, po Tocquevilleu, definiše aristokratiju) nije zamro ni u današnjim vremenima vidimo upravo po toj istorijskoj inicijativi crnogorskih građana, u mračnim bespućima 90-ih godina prošlog vijeka, da obnove svoju Crnogorsku pravoslavnu crkvu. Koju je državna vlast ... odbijala čak i da prizna i registruje, sve do 2000. godine.

Utoliko je upravo demokratija ili politička samosvijest crnogorskih građana uslov mogućnosti postojanja Crnogorske pravoslavne crkve. Samo se dugogodišnjim suzbijanjem i omalovažavanjem demokratskog potencijala crnogorskih građana može objasniti marginalni društveni položaj i uticaj njihove pravoslavne crkve.

Otuda je afirmacija Crnogorske pravoslavne crkve, kao narodske vjerske zajednice, kategorički imperativ održanja crnogorske države, njezinog razvijanja kao demokratske države-nacije" (vidi str. 113-114).

U skladu s takvim promišljanjem, ponudio sam u završnim razmatranjima, u diskusiono daleko najvažnijem i spoznajno najizazovnijem odjeljku 11. "Prema raspletu crkvenoga pravoslavnog čvora", pregnantan zaključak o mogućem demokratskom, pravnom i etičkom rasplitanju tog čvora, na temelju kritičkog bilansa sadašnjeg stanja. Obrazložio sam:

"Nakon Amfilohija, Pravoslavna crkva u Crnoj Gori

ponovo postaje samo *srpska*, dokida se njen monopol nad pravoslavnom populacijom u Crnoj Gori. Više od toga, SPC stiče izgleda da prestane da bude vojujuća crkva koja vodi neprestane krstaške ratove 'za krst časn i slobodu zlatnu'. *Crnogorska država se najzad emancipuje od SPC* i uspostavlja kao utjelovljenje opšteg interesa i javnog dobra crnogorskog demosa. Od polusuverene može postati potpuno suverena, na unutrašnjem planu. Takvom emancipacijom država će najzad steći dovoljno snage i autoriteta da u punoj mjeri *prizna i zajamči pluralnost pravoslavnih crkava u Crnoj Gori. Pravno jednakih, ali po karakteru kvalitativno različitih crkava*; dok je SPC tipično usmjerena na autoritarnu državu, a u Crnoj Gori hijerarhijski podređena srpskoj Patrijaršiji, dotle je CPC obnovljena tradicionalna vjerska zajednica slobodnih građana, usmjerena na demokratsku državu. Da bi crnogorska *država* bila jedna i jedinstvena, u njoj moraju kohabitirati dvije pravoslavne crkve, crnogorska i srpska. A da bi bila upravo *crnogorska* država, mora se radikalno i s povjerenjem otvoriti prema demokratiji, prema crnogorskom demosu. *Prvi put u novijoj istoriji, sudbina Crne Gore više ne zavisi od providencijalnih harizmatičnih vođa, nego prvenstveno od pameti i volje njenih građana, bez obzira na njihova partikularna etnička, vjerska, svjetonazorska, ideološka i rodna određenja*" (vidi str. 136-137; naknadno istakao – D.L.).

Nije spoznajna pretenzija naših razmišljanja da ponudi neka konačne, neoborive uvide. Naprotiv, njihova je temeljna intencija da crnogorskim građanima ponudi prijedloge za kritičko razmišljanje i argumentovanu javnu debatu, dakle da raspravu podstakne i otvori a ne ometa ili čak spriječi apsolutizacijom vlastitih uvida. U tom smislu je Danilo uvodno precizirao našu namjeru da kao politolozi pripomognemo razvijanju kritičke moći suđenja crnogorskih građana. Još određenije, u sadašnjem realnom kontekstu crnogorskog društva i države, mi se s najvećim pouzdanjem u pamet i volju društvenog pokreta GI21 maj, obraćamo njegovim samosvjesnim pripadnicima, u znak naše ljudske, moralne i političke podrške njihovim najboljim emancipacijskim nastojanjima. Sa završnom porukom: demokratska i pravna država ima stameno uporište "u srcima svojih građana" (Rousseau).

Na kraju plodne večeri, nakon izlaganja, Marko Špadijer informirao je zainteresirane slušaocce i o nekim aktualnim procesima i događajima u Crnoj Gori. Osobito je bila riječ o inauguraciji mitropolita Joanikija, o protestima građana i intervencija policije na Cetinju, o međupartijskim odnosima, o ponašanju SPC, o karakteru društvenog pokreta GI21 maj.

IZLOŽBA "PROLJETNI TREPTAJ" U CRNOGORSKOM DOMU

Uredila: Maša Savićević, Fotografija: NZCH i Slavica Šarović

14.4.2022. otvorena je izložba radova Sonje Đurić "Proljetni treptaj" u Crnogorskom domu u Zagrebu. Ovom izložbom službeno je započeo ovogodišnji izložbeni ciklus galerije Montenegrina.

Sonja Đurić polaznica je likovnog usavršavanja kod profesora Frane Radaka, iz čije radionice smo predstavili već niz autorica i autora, uglavnom s prvim samostalnim izložbama, dok je Sonji Đurić ovo već dvanaesta samostalna izložba, a sudjelovala je i na tridesetak zajedničkih, kao i na Dobrotvornim likovnim kolonijama. Likovnom umjetnošću se bavi posljednjih 30 godina, a svoje umijeće je gradila kod vrhunskih akademskih slikara: Rade Jarka, Nele Gruden, Marije Kokeza Roginić, Ivana Pike Stančića, Ji Suk Baeka,

Ivana Markovića. Dugogodišnja je članica ULU grupe 69 i likovne grupe Olovka i kist. Rođena je u Zagrebu gdje živi i stvara u svom ateljeu.

Izložbu su otvorila Milanka Bulatović predsjednica Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb i osvrnula se na protekle dvije godine kada je izložbeni ciklus započinjao u rano proljeće i završavao se u ranu jesen, ali je istaknula kako ova sezona puno obećava i očekuje da će potrajati duže. Ovu izložbu je izdvojila kao jednu od njoj najdražih do sada i da je poput same autorice "osebujna i posebna".

Nakon uvodnog obraćanja, profesor Frane Radak, akademski slikar koji je pomogao u postavljanju ove izložbe, predstavio je Sonju Đurić i njen rad publici. Profesor Radak prepoznao je autoricu kao "rođenu slikaricu"

koja je kroz svoje dugogodišnje usavršavanje odlično savladala slikarski *metier*, i podsjetio na čuvenog Picassa koji je smatrao da se umjetnikom rađa, a ne postaje.

"Tražeći sebe kroz veliku ljubav prema slikarstvu, kroz boju i crtež pronašla je svoj put u likovni svijet i ustrajno ga njeguje.

Motivima viđenim u prirodi ili njenoj mašti bliskima njenoj slikovnoj invenciji, s puno emocija, veselja i entuzijazma, Sonja beskompromisno i iskreno govori kroz svoje radove te stvara slikarski svijet, nama promatračima tako blizak."

Razgovarali smo i sa slikaricom Sonjom Đurić koja se prisjetila svojih početaka i susreta sa slikarstvom. Otkrila nam je da je početkom 90ih kada je počeo rad u Hrvatskoj osjetila potrebu izraziti se kroz slikarstvo i u tome se pronašla. Od tada počinje njeno slikarsko obrazovanje i put koji i dan danas traju jer "učenje nikada ne prestaje". Sebe najviše pronalazi u tehnici slikanja uljem i akvarelom, a inspiraciju od samih početaka uvijek nalazi u sebi samoj. Njene radove možete pronaći na web stranici sonja-djuric.com.hr.

STEFAN BOŠKOVIĆ GOST DRUŠTVA CRNOGORACA I PRIJATELJA CRNE GORE "BUJŠTINA" UMAG

Tekst i fotografije: Ružica Mitrović Maurović

Crnogorski pisac Stefan Bošković, dramaturg i scenarist, proveo je ožujak mjesec ove godine na rezidenciji u istarskoj kulturnoj instituciji "Kuća za pisce – Hiža od besid" u srcu središnje Istre - Pazinu.

Smještena iznad ponora Pazinske jame, nadomak srednjovjekovnog Kaštela, derutna kuća na Buraju, starom dijelu grada Pazina koji je zaštićen kao spomenik kulture, preuređena je i 2009. godine svoja vrata širom otvorila rezidencijalnim programima pisaca cijelog svijeta, s ciljem ostvarenja šire međunarodne književne suradnje. U kući su proteklih godina boravili brojni poznati i popularni autori domaće i strane književnosti.

Tijekom boravka Stefana Boškovića u Istri, Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne gore "Bujština" Umag u suradnji s Gradskom knjižnicom Umaga imalo je posebno zadovoljstvo ugostiti i upoznati ovog osjebujnog, mladog i perspektivnog pisca nove generacije crnogorske književnosti.

U atmosferi književne večeri 15. 3. 2022., u opuštenom i spontanom razgovoru Stefana Boškovića i moderatora - profesora Nevena Ršumovića, oduševljena se publika upoznala s književnom stvaralaštvom i kreativnim

opusom gosta iz Crne Gore, ali saznala i o tome kako mladi, suvremeni crnogorski pisci doživljavaju svakodnevicu svog okruženja i probleme s kojima se susreće crnogorsko društvo.

Stefan Bošković autor je romana "Šamaranje" koji je od 2013. godine kada je napisan, doživio već 3. izdanja i romana "Ministar" za kojeg je 2020. godine dobio Europsku nagradu za književnost. Prošle je godine Bošković na 36. međunarodnom festivalu Vilenica koji organizira Društvo književnika Slovenije proglašen laureatom Centralnoeuropske inicijative u kategoriji za mlade autore do 40 godina.

Kratke priče iz Boškovićeve zbirke "Transparentne životinje" prevedene su do sad na engleski, njemački, kineski, ruski, slovenski, albanski i makedonski jezik i objavljene u raznim međunarodnim časopisima.

Da se Bošković potvrdio i kao usješan scenarist dokazuju nagrađivani kratkometražni igrani filmovi "Umir krvi", "Peloid" i "Put" te dugometražni filma iz 2016. "Ispod mosta, među stijenama", urbani triler aktualne tematike, kojem su na 30. izdanju Filmskog Festivala Herceg Novi – Montenegro Film Festivala dodijeljene dvije nagrade: Specijalno priznanje žirija i nagrada FEDEORA – Federacije filmskih kritičara Evrope i Mediterana. U filmu pisac sudjeluje ne samo kao scenarist već iskazuje i svoje kreativne, glumačke sposobnosti u jednoj od glavnih uloga.

PROMOCIJA KNJIGE POEZIJE "OGLEDALO DUŠE"

Tekst i fotografije: Ružica Mitrović Maurović

Ogledalo duše Milunke Medojević

Nije slučajnost da je Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne gore "Bujština" Umag odabralo upravo mjesec ožujak, kad se obilježava 8. Mart, Međunarodni praznik žena, da organizira promociju knjige poezije "Ogledalo duše" dugogodišnje aktivne članice i jedne od najzaslužnijih inicijatora osnivanja našeg Društva gospođe Milunke Medojević.

Svoje bogato literalno stvaralaštvo započela je Milunka već kao učenica osnovne škole i ovisno o raznim životnim okolnostima koje su je pratile, uvijek se vraćala pisanju poezije, iskazujući kroz stihove svoju nepresušnu ljubav prema rodnoj Crnoj Gori, potom životu u novom domu, prirodi, svijetu a posebno prijateljima i obitelji.

Profesor Dušan Roganović u svome je osvrtu na knjigu lijepo uočio srž Milunkine poezije: da su za nju najveća sreća djeca i unučad, a bit sreće je sklad življenja u porodici. Taj sklad nosi duboko uvučen u srcu. O tome ona piše i tananom niti stiha tka niti sreće i sklad življenja u krugu porodice. Kao i slike zavičaja koji kroz njene stihove ne blijede, upravo bliješte posebnim sjajem. U promjenjenim uvjetima i životnim okolnostima Milunka

te niti i niže i plete i prepliće...

Njenu prvu knjigu poezije "Srce na dlanu" Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne gore "Bujština" Umag izdalo je 2017. godine, a evo, pet godina kasnije i uoči njenog sedamdesetog rođendana, u godini u kojoj obilježavamo petnaest godina osnivanja Društva, naša je aktivna članica i ovoj je obljetnici dala svoj doprinos i promovirala svoju drugu knjigu poezije pod imenom "Ogledalo duše".

Recenzent knjige, dr. Radenko Ščekić s Istorijiskog instituta Univerziteta Crne Gore – Podgorica, napisao je: "...Topao i nježan odnos prema porodici, užoj i široj, prijateljima i poznicima uočava se u ciljano poklonjenim i motiviranim pjesmama. Ovu knjigu krasi nekoliko desetina pjesama različitog tematskog okvira, ali ono što ih povezuje, jeste duhovnost jedne nadarene i emotivne poete."

U prostoru Gradske knjižnice Umag, u dvorani prepunoj gostiju njenu su poeziju nadahnuto i vrlo emotivno čitale mlade članice našeg Društva: profesorica Jovana Vučević, Jovana Mašković, Slobodanka Čošković i Ilijana Trento.

IZLOŽBA FOTOGRAFIJA "MORE - MOJE?"

Tekst i fotografije: Ružica Mitrović Maurović

Izložba fotografija podmorja našeg Jadrana

Povodom Dana planete Zemlje - 22. travnja, Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Bujština" Umag u suradnji s Nacionalnom zajednicom Crnogoraca Rijeka i Gradom Umagom, predstavilo je izložbom fotografija pod nazivom "More - Moje?" tajanstvene ljepote Jadranskog mora i podmorja, autora Bojana Jurmana i Tomislava Gašpića iz Rijeke.

Zahvaljujući entuzijazmu ova dva mlada zaljubljenika u podmorje koji su svojim fotografijama dočarali našoj publici prekrasni svijet Jadranskog morskog plavetnila i života koji se u njemu odvija, posjetitelji izložbe dobili su priliku uroniti u taj čudnovati svijet morskih dubina, a koji mi, ljubitelji mora, koliko god bili znatiželjni i uporni, u svojim "ronilačkim" pohodima tijekom ljeta, uživajući u moru, ipak ne uspijemo otkriti i vidjeti.

Izložba je postavljena u periodu od 22. Travnja do 10. svibnja u izloženom prostoru Multi Medijalnog Centra Pučkog Otvorenog Učilišta "Ante Babić" u Umagu.

Nadamo se da će ova izložba otkrivajući ljepote i bogatstvo života morskoga dna i prostranstva našeg Jadrana

kojim se toliko ponosimo, volimo, uživamo i naravno koristimo – osobito u toplim ljetnim mjesecima, potaknuti naše posjetitelje, posebno one mlađe, na razmišljanje o tome kako se prema njemu odnosimo? I postaviti si pitanje: znamo li to **naše more** cijiniti i čuvati i njegovati jednakom mjerom kako ono obdaruje i njeguje nas?

IN MEMORIAM: PETAR KUMBUROVIĆ

(1949. - 2022.)

Tekst: Nikola Lučić

Dana 13.02.2022. godine napustio nas je Petar Kumburović, dugogodišnji član NZC Rijeka.

Petar je rođen 07.03.1949. godine u Ponarima u Zeti, stoga su ga prijatelji znali kao "Pera Zetskog". Petar je sa puno ljubavi u svom srcu nosio svoju Zetu. Kao i drugi dječaci toga podneblja i Petar je često promatrao zvijezde padalice na noćnom vedrom nebu iznad Zetske ravnice. U tragu zvijezda tražio je odgovore o smislu postojanja i vrijednostima života svakog ljudskog bića. Mi njegovi prijatelji imali smo utisak da mu po iskazanim moralnim načelima nije svejedno kakav će trag ostaviti na putanji svojega života.

Nakon završetka srednje tehničke škole u Podgorici (tadašnjem Titogradu) te odsluženja vojnog roka, stjecanjem životnih okolnosti Petar se doselio u Rijeku 1971. godine. Uposlio se u poduzeću "Vulkan", gdje je bio cijenjen u stručnom i poslovnom pogledu.

Godine 1972. Petar sklapa brak sa njegovom dragom Neviom sa kojom dobiva kćer Sanju i sina Gorana, koji su mu podarili brojnu unučad.

Devedesetih godina dvadesetog stoljeća, raspadom zajedničke države, mi Crnogorci prihvatili smo novu realnost i Republiku Hrvatsku kao novu domovinu, noseći u sebi svu ljubav prema Crnoj Gori kao našoj otadžbini.

Radi očuvanja svojeg nacionalnog identiteta, jedna grupa Crnogoraca 12.09.1995. godine osnovala je "Nacionalnu Zajednicu Crnogoraca Rijeke". Petar je bio jedan od osnivača.

Od osnivanja Zajednice, Petar je dao značajan doprinos zajednici u organizacionom i programskom ostvarivanju njenih ciljeva.

Zbog svojeg aktivnog doprinosa bio je biran u upravnim tijelima NZC Rijeka kao i predsjedništva Nacionalne Zajednice Crnogoraca Hrvatske. Posebno se iskazao u funkciji predsjednika županijskog vijeća crnogorske nacionalne manjine Primorsko-goranske županije. Na toj funkciji ga je zatekla iznenadna smrt, što je za našu zajednicu veliki gubitak.

IZLET NA BRIJUNE

Tekst: Nikola Lučić; Fotografije: Anita Hromin

Nacionalna Zajednica Crnogoraca Rijeka, organizirala je za članove zbora i ostale pripadnike zajednice 10.04.2022. godine izlet na Brijune. Izlet je organiziran u sklopu programa "Upoznajmo Hrvatsku".

Brijunsko otočje je arhipelag od 14 otoka i otočića od kojih je najveći Veli Brijun. Ovaj otok je značajan arheološki, kulturni, ekološki i politički lokalitet. Nalazi se na zapadnom dijelu istarskog poluotoka. Cijeli arhipelag ima status nacionalnog parka. Pripada općini Pula, a najbliže mjesto Fažana istovremeno je i glavno brodsko polazište za otok Veli Brijun. Ovaj otok je istovremeno i najbogatiji raznim arheološkim sadržajima, bogatom florom i faunom, muzejima od kojih je najznačajniji muzej Josipa Broza Tita kao jednog od osnivača pokreta nesvrstanih zemalja.

Opće je poznato da je taj pokret odigrao značajnu ulogu u blokovski podijeljenom svijetu. U prostoru "safarija" borave razne životinjske vrste kojima inače Brijuni nije-

su autohtono područje. Na Velom Brijunu se uz veoma bogatu floru nalazi i stablo masline iz IV. stoljeća i još daje bogat urod.

Nakon Brijuna posjetio se i Pazin kao stari hrvatski grad, koji je administrativno središte Istarske županije. U mjestu Dušani kod Pazina upriličen je ručak s istarskim specijalitetima u restoranu agroturizma središnje Istre.

VASKRS I USKRS U CRNOGORSKOM DOMU U RIJECI

Tekst: Nikola Lučić; Fotografije: Želimir Novaković

U petak 22.04.2022. godine u prostorijama Crnogoraca Rijeke i Primorsko-goranske županije, upriličen je susret povodom pravoslavnog i kataličkog blagdana Vaskrsa i Uskrsa.

Susretu je prisustvovalo oko 50 članova vijeća i zajednice. Susret je otvoren pozdravnim govorom člana predsjedništva zajednice Nikole Lučića, a zatim nastupom zbora Montenegri koji čine pripadnici obje kofesije.

Nakon nastupa zbora bilo je druženje koje, kao i uvijek počinje razbijanjem farbanih jaja gdje najlošije prolazi predsjednik.

Susret je uz jaja, šunku, sir i pince trajao do kasne večeri uz pjesmu i veselje.

O CRNOGORKAMA KROZ POVIJEST

Tekst: ZCS

Zajednica Crnogoraca Split je, povodom Dana žena, 8. marta 2022. organizirala predavanje pod nazivom "Crnogorke kroz povijest" koje je održala politologinja Ana Radović Kapor.

Dušica Mijušković Malada, predsjednica Zajednice Crnogoraca Split, je u svom pozdravnom govoru zahvalila brojnim posjetiteljima, posebno istakavši Davora Pavića, šefa Kabineta župana Splitsko-dalmatinske županije, Josipa Matkovića, ravnatelja Upravnog odjela za opću upravu u Splitsko-dalmatinskoj županiji, Pera Jurišina, predstavnika Grada Splita, kao i predstavnike drugih nacionalnih manjina u Splitu. Mijušković Malada je naglasila kako su "Crnogorke kroz povijest" aktualna i zanimljiva tema o kojoj se u Splitu ali i u Republici Hrvatskoj rijetko govori. Navela je kako Dan žena u prostorijama Zajednice Crnogoraca u Splitu predstavlja idealnu priliku za analizu povije-

sne uloge znamenitih Crnogorki. Mijušković Malada je naglasila kako je ovo predavanje prvo u nizu koje će Zajednica Crnogoraca Split organizirati ove godine.

Radović Kapor je u jednosatnom izlaganju dala pregled Crnogorki koje su obilježile ili utjecale na određeno povijesno razdoblje. Tako su se posjetitelji upoznali sa knjaginjom Darinkom, kraljicom Milenom, princezama Jelenom i Ksenijom, Stanom Tomašević Arnesen, ali i sa Crnogorkama modernog doba. Analiziran je i povijesni kontekst, od unaprijeđenja prava i položaja žena za vrijeme knjaza i kralja Nikole I, feministički pokret između dva svjetska rata, aktivnost žena u NOB-u i pravo glasa i ulazak žena na političku scenu u Crnoj Gori. Radović Kapor je pomenula fenomen postojanja virdžina, djevojčica koje su preuzele ulogu muškarca kako bi produljile obiteljsku lozu, te istakla da je posljednja crnogorska virdžina preminula 2016. godine. Na kraju izlaganja navela je kako su žene u Crnoj Gori danas prisutne u svim aspektima političkog, znanstvenog, ekonomskog života, ali da su i dalje podzastupljene u ovim kategorijama, što je karakteristika većine europskih država.

Nakon predavanja uslijedio je domjenak, a članovi Zajednice Crnogoraca Split su posjetiteljicama podijelili ruže.

O događaju su izvijestili hrvatski i crnogorski tiskani mediji i portali.

ŠEDNIK ČETVRTKOM

Uredila: Maša Savićević

Gost četvrtog po redu Šednika četvrtkom u novoj sezoni je Dragutin Papović.

Papović je u okviru serijala Matice crnogorske Šednik četvrtkom ocijenio da problem crnogorskog društva nije podijeljenost, nego način na koji međusobne nesuglasice rješavamo i vrijednosti koje zastupamo.

Uz ocjenu da je svako demokratsko društvo podijeljeno budući da u demokratiji sve razlike izlaze na površinu, Papović naglašava da je problem Crne Gore u tome što se, kako kaže, te podjele pokušavaju poništiti kroz nejasnu frazu o pomirenju.

"Nejasno je sa čime se mi tačno mirimo. Ako je to negiranje države i prava na postojanje onda je to neprihvatljivo. Ako se kreće u takve vrste obračuna onda mi govorimo o pomirenju sa onima koji hoće da nas terorišu", ističe Papović.

Upozorava i kako su koalicije okupljene oko Demokratskog fronta i Demokrata nosioci četničke ideologije u Crnoj Gori i istakao kako je bilo očekivano da će oni, kada preuzmu vlast, taj koncept promovirati.

Kada je riječ o događajima koji su prethodili ustoličenju mitropolita Joanikija 5. septembra 2021. godine na Cetinju, Papović je ocijenio i kako je Vlada u tom slučaju svjesno išla ka izazivanju sukoba u Prijestonici.

"To je jedan značajan događaj, ali se na stvaranju provizorijuma, nacionalističkog koncepta "srpskog sveta" radi i dalje. Sukobi i političke priče oko "srpskog sveta" će u Crnoj Gori biti nastavljene, jer inače i traju od 1844. i Garašaninovog Načertanija. Ne vjerujem da će se to sada zaustaviti", kazao je Papović.

Ističe i da je cilj SPC bio da demonstrativno i sa aspekta nadmoći uđe na Cetinje, ali i naglašava da u tome ipak nije uspjela. Smatra i kako je Vlada u tom slučaju svjesno išla ka izazivanju sukoba u Prijestonici.

"Sve bezbjednosne procjene su govorile da taj čin ne treba dozvoliti. Logično bi bilo da svaka odgovorna vlada, kada dobije takve procjene, odustane od tog čina. Vlada je, međutim, svjesno išla na sukob na Cetinju. Ministru unutrašnjih poslova i direktoru Uprave policije su protivu-

policijom preuzeo premijer. Onda, mimo Savjeta za odbranu i bezbjednost se donosi odluka o upotrebi vojnog helikoptera. Sve su to činjenice koje govore o tome da je tog dana u Crnoj Gori praktično izvršen državni udar, samo da bi mitropolit Joanikije bio ustoličen", rekao je Papović.

Govoreći o Vladi, koja je sada u tehničkom mandatu, Papović je ocijenio kako je taj eksperiment zapravo bio eksponat politike Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori, a njen premijer **Zdravko Krivokapić** izaslanik pokojnog mitropolita Amfilohija.

Papović je rekao i kako je smijenjeni ministar **Vladimir Leposavić** od Ministarstva pravde napravio kancelariju koja je ispunjavala pravničke zahtjeve SPC i upisivala eparhije kao da su nastale 1219. godine.

Govoreći o Temeljnem ugovoru između države i SPC, Papović je rekao kako je uvjeren da je taj dokument pisala SPC te da smatra da je premijer Krivokapića odbio da potpiše taj akt jer mu je funkcija bila u opasnosti.

"Mislim da mu je funkcija ipak bila važnija od temeljnog ugovora i da ga iz tog razloga nije ni potpisao", naglasio je Papović.

On smatra i da je vlada Zdravka Krivokapića politikom koju je vodila drastično zloupotrijebila i građane koji se osjećaju Srbima.

"Ta politika je jednako pogubna po Crnu Goru i građansko društvo, Crnogorce, Bošnjake, Albance, Hrvate i za Srbe jer je u civilizacijskom i vrijednosnom pogledu naopaka", kaže Papović.

Loše rezultate u oblasti kulture, obrazovanja i sporta u posljednje dvije godine, Papović pripisuje ministarki četiri objedinjena resora Vesni Bratić.

"To leži u činjenici da je taj resor vodila osoba koja se sama predstavlja kao žena četnik", rekao je Papović.

On ipak naglašava da je crnogorska kulturna baština bogata i da je samim tim i neuništiva. Smatra i da institucije poput CANU i Univerzitea Crne Gore, zbog kompleksne organizacije, teško da mogu donijeti jedinstveni stav.

"One mogu da reaguju pojedinačno, a njihove reakcije su bile nedovoljne", zaključio je Papović.

DODIJELJENE GODIŠNJE NAGRADE ČASOPISA "KOMUN@"

NACIONALNOJ ZAJEDNICI CRNOGORACA HRVATSKE SPECIJALNA POVELJA

Na sjednici, održanoj 7. 3. 2022. jednoglasnu odluku je donio tročlani žiri u sastavu: Salko Luboder, publicista i istaknuti kulturni stvaralac kao predsjednik i članovi: dr Goran Sekulović, akademik DANU i mr Željko Rutović, publicista i kulturolog.

SAOPŠTENJE O ODLUCI ŽIRIJA ZA DODJELU NAGRADA "KOMUN@"

Dobitnik Godišnje nagrade časopisa KOMUN@ za doprinos očuvanju identiteta i afirmaciji kulturno-povijesne baštine Crne Gore za 2021. godinu je **RAJKO CEROVIĆ**, ugledni intelektualac, novinar, publicista, društveni i kulturni djelatnik.

Odluku je na današnjoj sjednici jednoglasno donio tročlani žiri u sastavu: Salko Luboder, publicista i istaknuti kulturni stvaralac kao predsjednik i članovi: dr Goran Sekulović, akademik DANU i mr Željko Rutović, publicista i kulturolog.

U obrazloženju žirija kaže se da je Cerović s koro sav

radni vijek proveo u Televiziji Titograd, gdje je bio autor brojnih televizijskih emisija, osnivač i glavni i odgovorni urednik kulturno-umjetničkog programa, kao i glavni i odgovorni urednik Televizije Titograd. Pisao je za veliki broj glasila iz bivše SFRJ, autor je više knjiga.

Dobitnik je pet najvažnijih nagrada na TV festivalima na Bledu i Portorožu iz oblasti dokumentarnog TV programa, dobitnik je i Trinaestojulske nagrade za TV stvaralaštvo.

Jedan je od osnivača časopisa "Ovdje" i institucija Matice crnogorske, Crnogorskog PEN-a i Crnogorskog društva nezavisnih književnika.

Čitavog života Rajko Cerović je u prvim redovima intelektualne i kreativne elite koja svojim javnim nastupima govori i piše o istorijskoj svijesti Crnogoraca i budućnosti njenih građana.

Njegovi tekstovi njeguju istorijska podsjećanja ali i bitku misao državotvornog bića Crne Gore. On je dosljedni baštinik Crne Gore, istorije, kulture, duha, jezika i njene ukupne samobitnosti, koji afirmiše brani i čuva na visokoetičan, dostojanstven i hrabar način, pa kao takav pripada znamenitoj crnogorskoj eliti njenih najboljih sinova koji nikada nije ćutali kada je bila ugrožena. Crna Gora, navodi se u obrazloženju žirija i podsjeća da i danas u podmakloj životnoj dobi bekompromisno i bastadurno brani znamenja crnogorske slobode i njene multietničke kulture i evropskih vrijednosti naprednih društava.

Isto, tako, napominje se u obrazloženju, da Cerovićeva dokumentaristička publicistika ostaje kao zaostavština novim generacijama da svjedoči i tumači izazove burnog vremena na koju je Rajko odgovorio na najčasniji i intelektualno superioran način što ostaje vrijednim nasljeđem sveukupne baštine istorijskog bića Crne Gore.

Osim Godišnje nagrade, žiri je odlučio da dodijeli tri *specijalne plakete* i to:

Nacionalnoj zajednici Crnogoraca Hrvatske jednoj od najorganizovanijih organizacija u crnogorskom iseljeništvu čije su aktivnosti usmjerene ka očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta crnogorske nacionalne manjine u Hrvatskoj i upoznavanju javnosti s tradicijom i kulturom Crne Gore.

Aktivnosti Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske od osnivanja do danas su dale i daju poseban doprinos afirmaciji Crne Gore, njezinoj povijesti i kulturi u Hrvatskoj i snažno doprinose jačanju ukupne suradnje između dva naroda i dvije zemlje.

Dr Srdi Martinoviću, univerzitetskom profesoru, predsjedniku Fondacije Sveti Petar Cetinjski, istaknutom publicisti, intelektualcu, koji je osnivač i rukovodilac Instituta za vojnu istoriju Crne Gore koji daje nesumnjiv doprinos afirmaciji crnogorske povijesti i kulturne

baštine.

Martinović je dobitnik državne nagrade "Miroslavljevo jevanđelje", nagrade prijestonice Cetinja "13. novembar", dobitnik je i više drugih vrijednih nagrada i priznanja. Autor je sedam monografija, čiji su recenzenti domaći univerzitetski profesori, kao i desetina naučnih članaka.

Mustafi Canki, novinaru i publicisti koji je u svom gotovo tri decenije dugom novinarskom radu napisao na stotine tekstova u domaćim i stranim medijima koje afirmišu kulturnu baštinu i tradiciju Crne Gore doprinoseći njezinoj promociji i širenju, praveći na taj način trajne veći među ljudima, jezicima i narodima Crne Gore i među njihovim kulturama i različitostima.

Osnivač je i glavni i odgovorni urednik Portala Ul-info, dugogodišnji dopisnik više crnogorskih i stranih medija, a autor je tri knjige koje su objavljene dvojezično (na crnogorskom i albanskom jeziku).

Datum organiziranja svečanosti povodom dodjele nagrada i plakete "Komun@" bit će naknadno saopšteno.

Podgorica, 7. marta 2022.

Čestitka Nacionalnoj zajednici Crnogoraca Hrvatske od Dragana Mitova Đurovića:

Dragi prijatelji,

zahvalnost i poštovanje za sve vaše uzlete, za čuvanje glasovitosti staroga kraja, za brigu o novim naraštajima, za sve što decenijama činite gradeći most nezaborava i prijateljstva između dva naroda i dvije države. Zato nova Nagrada blista starim sjajem i osvjetljava vrijeme koje dolazi.

*Ponosan na Vaš rad i ugled čestitku upućuje
Dragan Mitov Đurović*

ZAPIS O BOŠOVOJ SLICI "HRIST NOSI KRST"

Tekst: Dimitrije Popović

Groteskna surovost Bošove slike "Hrist nosi krst" simbolično prenosi ovaj sakralni hrišćanski motiv na svjetovni opšteljudski plan u kojem se očituje svirepa moć mržnje

Izvor: **Art – Vijesti** – 23.04.2022.

Jedna od omiljenijih sakralnih tema u slikarstvu renesanse i baroka koja se odnosi na stradanje Isusa Hrista bila je Spasiteljevo nošenje krsta. Na mučnom putu do Golgote Hrist je podnosio tjelesnu bol, poniženje i rугanje jerusalimske rulje koja je pratila tog "mrskog, samopozvanog Kralja jevrejskog".

Dok je umirao razapet na krstu dovikivali su mu: "Ako si Isus spasi se sam". Sklon sam mišljenju da niko od umjetnika nije prikazao tako dojmljivo tu nezajažljivu, bestijalnu rulju koja će zburado gledati Hristovo umiranje kao što je to uradio holandski renesansni slikar **Hijeronimus Boš** u svojoj slici "Hrist nosi krst". Ova u najmanju ruku neobična slika po mnogo čemu se izdvaja iz inače neobičnog i bogatog Bošovog slikarskog opusa.

Spektakularni prizori bizarne ljepote karakteristični za fantastično slikarstvo holandskog majstora, slike pune hibridnih bića u imaginarnim ambijentima, taj svijet fantazmagorične vitalnosti rasut po snovitim prostorima slikarevih kompozicija u ovom je slučaju zamijenjen grupom grotesknh likova čija mržnja prema Isusu Hristu i dvojici razbojnika orkestrirano zrači ovom uzbuđljivom mračnom kompozicijom.

Lica dvojice razbojnika, takođe osuđenih na smrt raspećem, tek se neznatno odvajaju od nakaznih fizionomija onih što čine tu zbijenu, beskrupuloznu gomilu koja prati Hrista na njegovom križnom putu. Premda će onaj "dobri razbojnik" zvani Dizma, naslikan u gornjem desnom dijelu kompozicije, prepoznati Mesiju i njegovu božansku prirodu, prikazan je kao da je prepušten sudbini. Čak mu je izraz lica nešto blaži od lica drugog razbojnika u donjem desnom dijelu slike, koji se sa zločestim izrazom lica obraća svojim zburadim progoniteljima.

Način na koji je Boš komponirao sliku s koncentriranim likovima te razjarene, beskrupulozne gomile uvećava

intenzitet djelovanja prizora koji promatramo. Kao da čujemo glasove, viku, krikove, gundanje... Gomila se tiska oko mirnog Isusa Hrista, koji strpljivo, nosi svoj krst. Lice mu je gotovo spokojno. Kao da je Spasitelj usnio tu nakaznu stvarnost ljudskog zla i strasnog izliva mržnje. Čak se može steći dojam da je Hrist odsutan, da ne čuje riječi poruge i vrijeđanja. Ona kratkotrajna slabost, ono kolebanje koje je dramatično proživljavao u Getsemanskom vrtu, kako piše u *Markovom evanđelju*: "Žalosna je duša moja do smrti" ..., "Abba, Oče! Sve je tebi moguće. Otkloni ovaj kalež od mene!" preobraćeno je u mirnu snagu, izdržljivost i dosljednost poslanja Sina Božjeg.

Okomita greda krsta koja je u slici dijagonalno komponirana, koju s naporom podiže, pridržava, jedan od vojnika zabacivši glavu unazad, dodatno sugerira Hristovu mirnoću kojom podnosi teret svog stradanja. Kontrast uzbuđenim kreaturama naslikanih lica koja je oblikovala unutarnja negativnost njihovih izopačenih osobnosti nije samo lice Hrista Spasitelja. U toj odbojnoj gomili spodoba u dnu slike, s lijeve strane, vidimo lik Veronike, nepoznate žene, takođe sklopljenih očiju. Drži rubac na kojem je otisnut Isusov lik. Kao čudom dotaknuta ova anonimna žena (ime je dobila od latinskih riječi VERA ICONA "prava slika"), izražava mješavinu tuge i osmijeha pokazujući onu istinsku unutarnju radost zbog prepoznavanja Spasitelja. Veronika se okreće čudu čudom oslikanog lika koje je "stvarnije" od stvarnosti događaja kojem svjedoči.

Zanimljivo je primijetiti kako Hristov lik na rupcu, za razliku od onog koji nosi krst, nema na glavi trnovu krunu (taj uobičajerni ikonografski detalj), niti sklopljene oči. Nagovještava li umjetnik na taj način preko naslikanog lika na rupcu uskrsnuće Spasiteljevo? Jesu li božansko i ljudsko na kompoziciji Hijeronimusa Boša istovremeno naznačeni? Bogočovjek i čovjekobog. Onaj koji mirno ide u smrt bit će "prvorodeni od mrtvih". Smrt na Golgoti će umrijet Isusovom smrću.

Slika "Hrist nosi krst" holandskog majstora je svojevrsna simfonija mržnje, energija krvožedne strasti prema nevino osuđenom. Bošova kompozicija izražava na svojevrsan,

nadrealan način, slikarov odnos prema zlu prikazan inventivnošću nakaznih fizionomija, kojima se podcrtava ona različitost istog u prirodi ljudskog karaktera, pri čemu se upravo mržnja kao negativna emocija izražava u bezbroj nijansi svoga djelovanja. Ovaj mračni kadar scene Hristovog nošenja krsta čini Bošovo djelo jednim od najzanimljivijih likovnih koncipiranja ovoga sakralnog motiva.

Posebnu izražajnu snagu i uvjerljivost kompozicije daju "urođenom tačnošću" impresivno naslikane monstruozne fizionomije mnoštva likova. "To nijesu ljudi", piše **Valter Bosing**, "nego demoni, savršeno otjelovljenje svih pohota i strasti koje su ikad okaljale dušu. Boš nikad nije s većom žestinom naslikao ružnoću ljudskih fizionomija, pa se mislilo da je pritom bio nadahnut **Leonardovim** crtežima grotesknh glava". Što se tiče fenomena groteske, mišljenja sam da je u ovom slučaju holandski majstor bliži svom urođenom smislu za komično – nakazne likove, što je svojstveno prirodi njegovog umjetničkog karaktera. Kompozicije Hijeronimusa Boša, njegove slike i crteži, upravo obiluju grotesknim likovima što se množe u imaginarnim prostorima u kojima egzistiraju.

Za razliku od slučaja holandskog slikara kod talijanskog

renesansnog majstora potreba da prikazuje groteskne likove proizilazi iz Da Vinčijeve intelektualne radoznalosti. Leonardovoj kreativnoj ličnosti bila je svojstvena spekulativno analitička metoda u kompariranju kategorija lijepog i ružnog, privlačnog i odbojnog. Jer toskanski je genije prvenstveno profinjeni klasičar s mističnim karakterom svojih savršenih kompozicija. Bošov specifični likovni senzibilitet ili urođena sklonost za izražavanje bizarnog odnosno fantazmagoričnog bliži je prirodi njemačkih kasnogotičkih odnosno renesansnih slikara kakav je na primjer bio **Matijas Grinevald**.

Groteskna surovost Bošove slike "Hrist nosi krst" simbolično prenosi ovaj sakralni hrišćanski motiv na svjetovni opšteljudski plan u kojem se očituje svirepa moć mržnje. Premda neuništiva, u svim vremenima prisutna bestijalnost čovjekove prirode, čemu je istorija ljudskog roda melanholični svjedok, nalazimo u ovom izuzetnom umjetničkom djelu kroz prikaz Spasiteljevog stradanja onaj temeljni postulat humanizma koji je možda najbolje izražen u misli **Andre Malroa**: "Humanizam ne znači reći mi možemo uraditi ono što ne bi mogla uraditi niti jedna životinja. Humanizam znači da smo odbili uraditi ono što je zahtijevala životinja u nama".

AUGUSTO ĆEZARE KORADINI

ISTORIJA GRADITELJSTVA NA TLU CRNE GORE XII.

Tekst: Slobodan Bobo Mitrović

Koradinijeve palate preko jednog vijeka prolaze kroz mnoge faze državnog, političkog i socijalnog preuređenja. Utkane u život grada traju, otimaju se zaboravu i ukazuju uvijek novim mladim generacijama svoje arhitektonske izvanvremenske ljepote

U godinama intenzivne gradnje prijestonog Cetinja strani arhitekti donose arhitekturu evropskog rukopisa u Crnu Goru. Među njima, ističe se građevinski inženjer i arhitekta **Augusto Ćezare Koradini** (kraj XIX – prva pol. XX vijeka). Dva diplomatska poslanstva i Vladin dom u kojem je proglašena Kraljevina Crna Gora su njegova djela. To su objekti visokih arhitektonskih i umjetničkih vrijednosti sa statusom zaštićenih kulturnih dobara.

Došao je na Cetinje oko 1896. i ostao do početka Balkanskih ratova 1912. godine. Prvi put ga sriječemo u funkciji nadzora i uređenja enterijera Austrougarskog

poslanstva (1896). Projekat je radio **Josip Slade**, ali je bio napustio Cetinje.

Konkordatom koji su potpisali knjaz **Nikola** i Sv. Stolica (1886) stvoreni su uslovi za izgradnju rimokatoličke crkve na Cetinju. Koradini je uradio projekat

za **Crkvu Sv. Antona Padovanskog i Župnički dom** (1898-1912). Iako su finansijski pomogli knjaz **Nikola I**, papa **Lav XIII**, biskup **Štrosmajer**, italijanska kraljica **Jelena Savojska**, nije bilo dovoljno sredstava, pa je gradnja trajala do 1912. sa dosta promjena Koradinijevog projekta.

Odlukom ruske vlade projekat **Ruskog poslanstva** na Cetinju (1900-1903) je povjeren Koradiniju koji s pomoćnikom **Benedetijem** prihvata i izgradnju objekta. Ugovorom je precizirano da gradnja mora biti, "po svijema pravilima umjetnosti, a shodno nacrtima, koji će prethodno biti odobreni od g-dina ministra **Gubastova**".

Više stilova na jednoj kući pravi zbrku, ali vješta ruka Koradinija spajanjem stilskih citata baroka, neorenesanse, art dekoa, stvorila je raskošnu arhitekturu i danas zadivljujuću. Kako spolja, tako i enterijer svečane sale, holova, stepeništa, salona, obiluje bogatstvom štukatura i floralnih gipsanih profilacija. Renesansni vijenac na mansardi, pet okulusa, fantastične krilate životinje među floralnim motivima sa girlandama, sa blago isturenim renesansnim korpusima potenciraju bogatstvo arhitekture fasada sa eternitom na krovu. Mikrourbanizam objekta, dvije kvadratne stražarnice, naglašavaju autonomiju poslanstva, sa umjetnički radenom ogradom i raskošnom kapijom od livenog gvožđa u stilizaciji Art dekoa. Arhitektura poslanstva simbolizuje moć i

bogatstvo carske Rusije.

Stari Crnogorci, zadivljeni ljepotom poslanstva, govorili su: "Služila je i služi kao hrana za oči". Bilo je u funkciji do 1915. godine.

Italijansko poslanstvo (1905-10) – Ministarstvo inostranih poslova Italije angažuje Koradinija za izgradnju diplomatskog poslanstva po projektu braće barona **Bagati-Valseki** iz Milana. Nije poznato u kojoj mjeri je Koradini izmijenio projekat. Kamen temeljac postavljen je 1905. godine, ali usljed nedostatka finansija gradnja je nastavljena tek 1909. Poslanstvo je u parkovskom kompleksu, površine 2.231,5 m². Svedene je arhitektonike i naglašene simetrije. Smirena fasadna platna, saloni u baroknim enterijerima odišu primjerenom otmenošću. Klasičan trijem sa četiri antička stuba, ornamentalnom ogradom na terasi iznad, naglašavaju osjećanje dostojanstva pred poslanstvom italijanske države. Visoki četvorovodni krov, mansardni prozori – viđenice, sa izvučenim dimnjacima završno oblikuju monumentalnu palatu. Ograđeni parkovski kompleks sa teniskim igralištem podsjeća danas da se tu živjelo visokim stilom života. Svečanom otvaranju poslanstva, 1910. prisustvovao je italijanski kralj **Emanuel III** sa suprugom **Jelenom**. U funkciji poslanstva služilo je do 1915. godine, a od 1964. godine u njemu se nalazi Narodna biblioteka Crne Gore "Đurđe Crnojević".

Vladin dom (1909-10) je zgrada Crnogorskog parlamenta izgrađena za samo godinu dana. Koradini je dobio pravo izvođenja objekta uz dopunu projekta prvog crnogorskog inženjera ing. **Marka Đukanovića** koji je vršio nadzor nad gradnjom. Ovo je prva javna građevina građena armiranim betonom i najveći objekat u Crnoj Gori. Frontalna fasada sa trijemom je u duhu arhitekture baroka sa elementima neorenesanse, u gabaritu objekta kvadratnog bloka sa atrijumom. Trijem, sa gornjom otvorenom terasom za paradne pozdrave, istaknuti timpanon u krovnoj konstrukciji s motivom sata i figurama u simbolici dana i noći po renesansnim uzorima, gradi jedinstvenu scenografsku arhitekturu. Ovo zdanje predstavljalo je jednu deceniju simbolom Kraljevine Crne Gore. Bio je to evropski administrativni prostor dugih hodnika, kabineta i kancelarija iz kojeg se upravljalo državom, u kojem se i danas miješa eho prošlih vremena, posebno u Sali Crnojevića koja čuva tradiciju proglašenja Ustavne Kraljevine i Nikole I za kralja Crne Gore, 15. avgusta 1910. Ona je i danas najveća i najsvečanija sala u Crnoj Gori u kojoj se, među portretima dinastije **Petrovića**, obavljaju ceremonije inauguracije predsjednika države Crne Gore.

Od 1977. u zgradi je smješten Narodni muzej Crne Gore.

Koradini je uradio i projekat Gimnazije na Cetinju, proširenje Đvojačkog instituta i ljetnjikovac za kralja Nikolu I u Podgorici, koji nijesu realizovani. Između ostalog, riješio je hidrografiju Cetinjskog dolca odvođenjem površinskih voda u Ponor.

Koradinijeve palate preko jednog vijeka prolaze kroz mnoge faze državnog, političkog i socijalnog preuređenja. Utkane u život grada traju, otimaju se zaboravu i ukazuju uvijek novim mladim generacijama svoje arhitektonske izvanvremenske ljepote.

ZAPISANO JE

DEO XI.

Tekst: Branko Borilović; Prilog pripremio: Vesko Pejov

Da je Popović u svojoj knjizi "Istorija Crne Gore" zabilježio da "Zemlja u kojoj se nalazi današnja Crna Gora, spadala je u vreme, kad prva istorijska svjetlost na nju pade, u Iliriju" i da je tek sa dodiranjem Grka i Rimljana dobila jasne oblike. Pominje Grka Pavsanija koji je u VI vijeku prije Hrista zabilježio da su Kelti Senoni pokorili sve narode ilirske. Takođe pominje i drugog Grka Skulaka za kojeg kaže da je obilazeći ove prostore još "500 godina prije Hrista" opisao mnoge gradove i narode pa i Rizunite, Rizonite (Rišnjane) zatim Enheleje kojima je Butua (Budva) bila glavni grad kao i Dokleate (Dukljane).

Popović, Đorđe, "Istorija Crne Gore", Beogra, 1896, str. 6-7

Da je Njegošev sekretar Dimitrije Milaković zabilježio da su "poslije mitropolita Vavile vladali u Crnoj Gori ovi mitropoliti: German, Pavao, Vasilije, Nikodim, Romil, Pahomije Komanin, Venijamin, Rufim Njeguš, Mardarije Kornećanin, Rufim Boljević, Vasilije Veljekrajski, Visarion Borilović-Bajica, Sava Kaludjeričić iz Očinića.

Ruvarac, Ilarion, "Montenegrina", Zemun, 1899, str. 44

Da su se Kotorani u XI vijeku koristili novcem zvanim Folar. (Zanimljivo je da je od 1991 do 2007. godine u Sloveniji u upotrebi bio novac zvani Tolar a u SAD je i danas u upotrebi Dolar. Razlika u nazivu ovih valuta je samo u početnom slovu, prim. B.B.)

Škrivarić, Gavro, "Imenik geografskih naziva sred-njevjekovne Zete", Titograd, 1959

Da su gradovi Bar i Ulcinj imali svoje Statute koji nažalost nijesu sačuvani. Pominju se 1330. godine u istorijskim izvorima što znači da su vjerovatno redigovani negdje između Kotorskog i Budvanskog statuta. S obzirom da su barske presude slate na apelaciju u Dubrovnik može se rekonstruisati oko 20 članova Statuta grada Bara.

Istorija Crne Gore, knj. II, tom I, Titograd, 1970, str. 91

Da se Budva nekada zvala Avarorum Sinus.

Popović, Đorđe, "Istorija Crne Gore", Beograd, 1896, str. 15

Da je "Frančesko Foscari po milosti božjoj dužd mletački" odobrio ugovor sastavljen između gospodina "Frančeska Bemba, Našeg ratnika, i po našoj naredbi glavnog zapovjednika Jadranskog mora i plemenitih Paštrovića...".

U ugovoru u članu 5. se kaže:

"Kad bi u ratno doba krenula protiv Paštrovića ili srpska vojska ili turska sila u tolikom broju da se paštrovski plemići i obični ljudi ne bi mogli odbraniti, staviće im duždevo gospodstvo na raspolaganje stan i utočište susjednim krajevima, odnosno u kotorskoj okolini, i platiće za njihovo izdržavanje tokom njihova zatočeništva bar onoliko koliko se daje drugim plaćenicima".

Istorijski zapisi, Cetinje, 1959, god. XII, knj. XV, sv. 2, str. 483

Da su tri brata Balšića dogodine 1369. imali naziv župana, što se vidi iz latinske listine od 29. januara 1369. godine, de piše "Stracimirus et Georgiusac Balsafrares Zupan Zente".

Godišnjica Nikole Čupića, Beograd, knj. XV, 1895, str. 196

Da je Glas srpske Kraljevske akademije, knj. XVI, drugi razred 56. za godinu 1920. objavio zapis o prvim pomenima diplomatije u Crnoj Gori. Zapis se odnosi na Zetu to jest na Balšiće koji su imali razvijene diplomatske kontakte sa Dubrovnikom. Pominje se datum i godina 17. I 1368. godine.

Da su Balšići (Đurđe) poslije smrti kralja Vukašina zauzeli 1372. Godine Peć i Prizrena nešto kasnije 1374. i prostore između Dubrovnika i Kotora.

Godišnjica Nikole Čupića, Beograd, knj. XV, 1895, str. 190

Da se jedan od sinova Đurđa II Balšića zvao Ivaniš. Tog Ivaniša Mavro Orbini (benediktinski monah i istoričar iz Dubrovačke republike, prim. B.B.) zvali su Jovan (Giovanni). Orbini ga naziva knezom Cetinja (Conte

de Cetinje), dodajući da je umro 1416. godine.

Godišnjica Nikole Čupića, Beograd, knj. XV, 1895, str. 199

Da je druga žena štampara Božidara Vukovića Podgoričanina bila Polonija iz porodice Della Vecchia. Božidar je imao i vanbračnu ćerku Jelenu kojoj je "ostavio 40 dukata, kuću u Podgorici, magazin i sve svoje posjede pod Goricom".

Tadić, Jorjo, "Testament Božidara Vukovića", Beograd, 1963, str. 346-347

Da je "gosudarstvenaja vlast 200 let od 1497-1697 bila v rukah samog černogorskog naroda ili černogorskih plemeni: Cetinje, Neguše, Čekliče, Bjelice, Cuci itd".

Roganović, Jovan P., "Černogorskij teokratizam 1496-1851", Kazan, 1899, str. 9

Da je grbovnik popa Stanislava Rupčića kasnije nazvan Fojnički grbovnik nastao po svoj prilici u XVI vijeku u Dubrovniku. Neka kopija toga grbovnika nalazi se u carskoj biblioteci u Beču, a izradio ga je u prvoj polovini XVII. vijeka Marko Skorojević Bošnjak.

Godišnjica Nikole Čupića, Beograd, knj. XV, 1895, str. 179

Da je po pisanju historičara Đorđa Popovića "Ruvim Boljević preveo Kuče Drekaloviće iz rimske vere u pravoslavlje". (Boljević je bio cetinjski mitropolit od 1662. ili 1663. do smrti u januaru 1685. godini, prim. B.B.)

Popović, Đorđe, "Istorija Crne Gore", Beograd, 1896, str. 76

Da Crna Gora do Berlinskog kongresa 1878. godine nije imala izlaz na more ali je na osnovu dva dokumenta iz 1717. i 1808. godine imala pravo "istina kratko razvijanje crnogorskog krstaš barjaka na brodovima".

Istorijski zapisi, Cetinje, 1956, god. IX knj, XII, br. 1.2, str. 318.

Daje "Serb Letopis" (Letopis Matice srpske, prim. B.B.) za godinu 1825, u izdanju Georgia Magarašević objavila tekst o stanovništvu Balkana. Između ostalih opisan je i crnogorski narod. U tekstu se kaže:

"Cernogorci (Montenegri) nazivaju se Slovenski obitatelji planina Cernogorski u Turskoj Albaniji, koja se ot primorja Antivarskog do Bosne proteže. Ot Turska nikad nisu pokoreni bili; i dan današnj je su slobodni i nezavisni. S njima upravlja Episkop i Mitropolit Petar Petrović. Ima ih preko 53.000 ljudi koji su svi bez izjatija pravoslavni vost. cerkve sinovi".

Serb Letopis za godinu 1825, prva častica, Budim,

1824. str. 57

Da je Smail-Agu Čengića 23. septembra 1840. godine ubio ugledni uskočki prvak Mirko Aleksić (1803-1890). Smail – Aginu glavu na Cetinje donio je Novica Cerović iako ga on nije ubio već Aleksić. Takođe Smail-Agin konj "Brnjaš" nije pripao Aleksiću već kaluđeru Dimitriju (Radojević, prim. B:B) sa čim se nije složio vladika Rade pa je sa kaluđerom Dimitrijem "zaratio". Kasnije je vladika Rade napisao čuveni spjev "Čardak Aleksića".

Letopis Matice Srpske, Novi Sad, br. 1/2, 1931, str. 82/83

Da "osim Klimenata i Kastrata koji su Katolici" tu su živjeli nekada slavna gospoda Bela Uroš koji rodi Simeonu Nemanju".

Petrović, Vasilije, "Istorija o Crnoj Gori", Titograd, str. 45

Da su Crnogorci u pismu ruskom knezu Potemkinu jasno stavili do znanja čiju vlast priznaju, pa kažu "Da je narod crnogorski već od trista godina priznavao i da i sada priznaje nad sobom vlast svojih mitropolita". U tekstu se dalje kaže "Već od trista godin posljednjega kneza Crnogorskoga Đorđa Crnojevića, pa i do sada upravljaju mitropolit, koje bira narod po opštem saglasanju".

Ruvarac, Ilarion, "Montenegrina", Zemun, 1899, str. 39-40

Da je Vuk Karadžić zabilježio da u Crnoj Gori "drže da od osobite pomoći kad bolesniku očita molitvu vladika, ali kako svuda ne može vladika biti, to mu nose, običnu kapu bolesnikovu i mole da na njoj očita molitvu, i to im se uvijek čini".

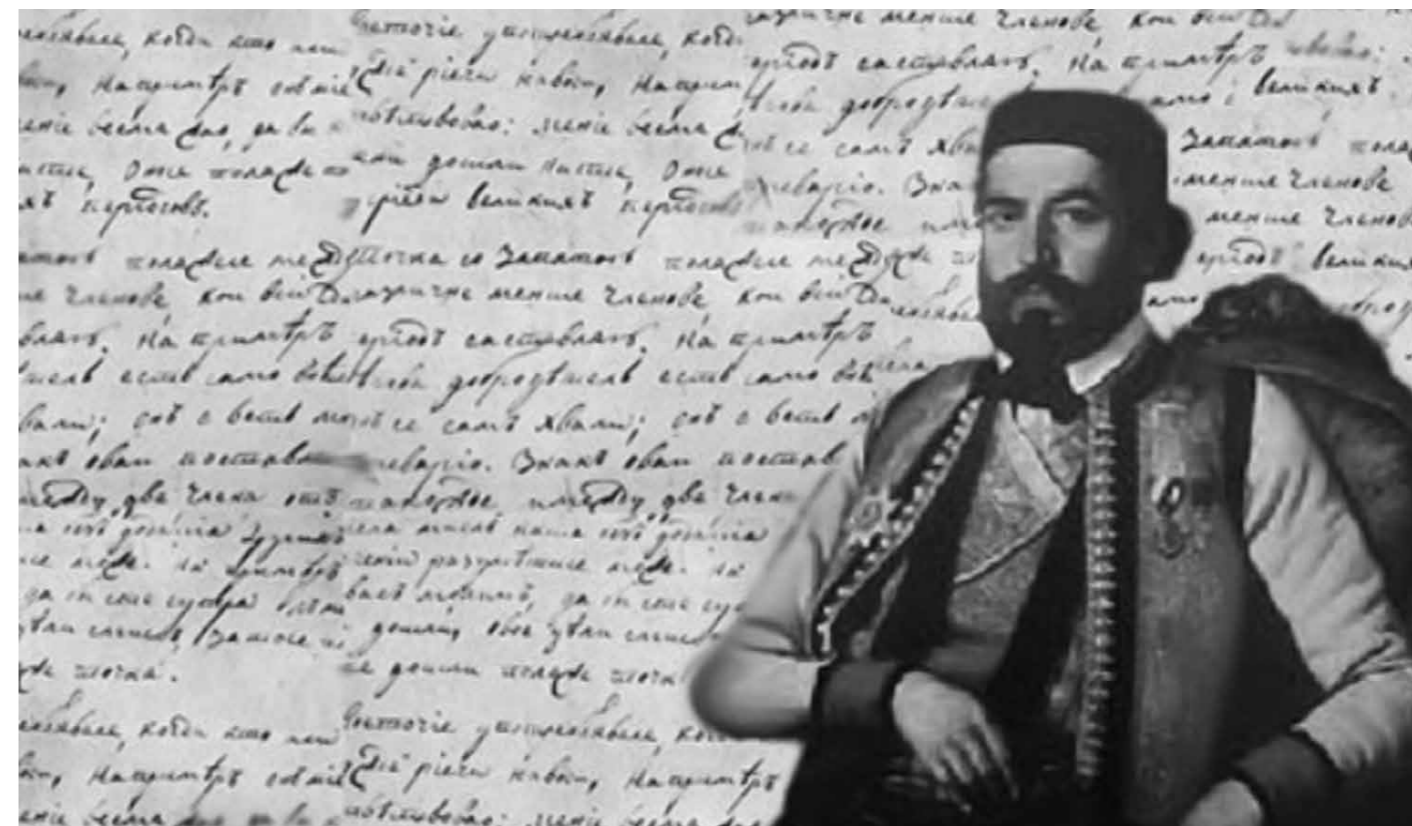
Đorđević, Tih. R., "Uputstvo za prikupljanje gradiva o nošnji u našem narodu", Sarajevo, 1926, str. 5

Da je Vuk Karadžić prilikom posjete manastiru Ostrogu zapazio da kaluđeri nose "odela slična grčkim". Dalje kaže da je "sreo jednog kaluđera obrijanog i po spoljašnosti izgledao je kao kakav hrišćanski trgovac iz kakve turske varoši".

Đorđević, Tih. R., "Uputstvo za prikupljanje gradiva o nošnji u našim krajevima", Sarajevo, 1926, str. 9

Da su u Crnoj Gori "za vreme Petra I, sveštenici išli kao i drugi ljudi, noseći za razliku u odelu na postavi kape crno ili ljubičasto onde gde drugi nose crveno".

Đorđević, Tih. R., "Uputstvo za prikupljanje gradiva o nošnji u našem narodu", Sarajevo, 1926, str. 8

Da su Crnogorci u XIX vijeku rijetko nosili košulje, mnogi ih nikako nijesu ni imali "a ono malo što su ih nosili, ponajviše imaju samo jednu, i kad je u nekoliko nedelja treba prati, idu za to vrijeme bez košulja".

Đorđević, Tih. R., "Uputstvo za prikupljanje gradiva o nošnji u našem narodu, Sarajevo", 1926, str. 11

Da je Petar I u Boki Kotorskoj koja je bila pod njegovom duhovnom upravom naredio da se sveštenstvo mora ponašati u duhu crkve pa kaže: "Ako li se koji sveštenik među vama nađe ovomu objavljenju neposlušan da ne hoće oružje ostaviti i kapu od svite ljubičastoga cvijeta nositi također i bradu pustiti, takvi neka ostavi epitrahilj i sveštenstvo".

Đorđević, Tih. R., "Uputstvo za prikupljanje gradiva o nošnji u našem narodu", Sarajevo, 1926, str. 9

Da je Njegoš obavijestio Jeremiju Gagića (ruski vicekonzul u Dubrovniku, prim. B.B.) da je promijenio ime i to na ostrvu Kom "đe je Ivanbeg Černojević pogreben i tu me je proizveo arhimandritom i preinačio mi ime s (Radivoje) na Petar, ema to mu je bilo jerbo su to hćeli glavari koji su sa mnom bili na iso mjesto".

Petrović, Petar II Njegoš, "Pisma", I 1830- 1837, Beograd, 1951, str. 38-40

Da je Petar II Petrović Njegoš odgovorio Jeremiji Gagiću na njegovo pismo vezano za prodaju manastira Stanjeviće i Maine: "Da Mletačka republika nije ni paru poharčila ili ti pomogla manastir (Maine) graditi

ili zemlje što god dala da se isti sagraditi. Za manastir Stanjeviće kaže "počeo je graditi pokojni mitropolit Danil Petrović, a dograđeni su pokojnim mitr. Petrom Petrovićem...".

Petrović, Petar II Njegoš, "Pisma", I 1830- 1837, Beograd, 1951, str. 28 -30

Da je Njegoš u pismu Gabrijela Ivačiću (austrijski komesar I klase i okružni kapetan u Kotoru, prim. B: B) obavijestio o danu kad će biti "stimani" manastir Maine. Za taj dan je određen dan 25. oktobar (5. novembar), to jest u prvu nedelju poslati moga brata Georgija Petrovića, koje nadam se da ćete i Vi taj dan poslati Vašega čoecka ili ćete sami doć da ta dobra stimaju radi prodaje... (kao što se vidi iz ovog pisma Vladika nije tražio odobrenje od nekog višeg organa izvan Crne Gore već su Crnogorci sami odlučili o prodaji manastira Maine i Stanjevića, prim. B.B.)

Petrović, Petar II Njegoš, "Pisma", I 1830- 1837, Beograd, 1951, str. 370

Da je vladika Petar II u prepisci sa Mikeli Martelini (okružni komesar I klase i vršilac dužnosti okružnog kapetana u Kotoru, prim. B.B.) a u vezi prodaje "M(ostastira)"Maine i Stanjeviće rekao da "monastir Maine sagrađen je u državu tader bivše Respublike Mletačke, i tako je isti danas panuo u državu austrijsku kako i ostala Boka. A što se tiče da ga je Respublika Mletačka gradila, budite uvjereni da ste veoma prevareni, no je on počeo se zidat vladikama ove mitropolije još kad je

primorje bilo crnogorsko. Takođe i m(onsti)r Stanjevićine prinadleže, kako Vi pišete, državi cesarskoj, kako starojevna i do danas oderžana granica naša dokazuje, nako nam je silom i krivdom pogranični guverner pomakne i Stanjevića naše posvoji...". Dalje kaže "niti je ono zdanije s trudom pomoć u krom je narodske ograđeno i trudom i troškom vladika cetinskijeh, zato jer sve opšte štogod pada u mitropoliju cetinjsku".

Petrović, Petar II Negoš, "Pisma", I. 1830- 1837, Beograd, 1951, str. 24-26

Da je Njegoš bio impresioniran venecijanskim arhivom zbog čega je vidjevši sa kakvim blagom raspolaže uzviknuo: " Ali arhiv, Ah arhiv! On je za mene kao neko staro božanstvo koje me magično očarava".

Kolendić, Petar, "Njegoš u Državnom arhivu u Veneciji", Beograd, 1925, str. 270

Da je vladika Petar II reformisao crnogorsku kapu kao i "u haljine crnogorske unio ljepši kroj".

Dorđević, Tih. R., "Uputstva za prikupljanje gradiva o nošnji u našem narodu, Sarajevo, 1926, str. 19

Da su se Njeguši nekada zvali Ledinac koji je u tom periodu pripadao Kotoru zajedno sa Vrbom, Zalazima i Zaljevim dolom. U vrijeme Stracimirovića Balšića Ledenica dobila je ime Njeguši.

Kovijanić, Risto, "Preci admirala Matije Zmajevića", Kotor, 1962, str. 67

Da je Nikanor Ivanović vladika crnogorski (1858-1860, prim. B.B.) rodom bio iz Drniša a porijeklom sa Njeguša.

Popović, Petar, "Nikanor Ivanović Njeguš", Novi Sad, 1959, str. 66

Da se mitropolit Mitrofan Ban obratio "Gospodinu doktoru bogoslovije Nikodinu Milašu, episkopu dalmatinskom i istrijskom s poniznom molbom da bi izvolio uzeti na sebi trud da napiše ustav za Konsistoriju i sv. Sinod". Nikodin se rado odazvao pozivu i uradio prvu verziju Ustava a ja sam mu "poslao sve nužne podatke za ovu važnu radnju". Dalje kaže da je Gospodar bio zadovoljan ponuđenim tekstom koji je "ove ustave svojeručno potpisao na Vasiljevdan – nove 1904. ljeta, 1. januara".

Životopis ili uspomene iz života mitropolita Mitrofana Bana, Cetinje, 1991, str. 297-298

Da je mitropolit Mitrofan Ban govoreći o vladici Danilu i gradnji Cetinjskog manastira zabilježio sljedeće: "Čim je primio upravu crkve i zemlje odmah je podigao manastir i crkvicu u slavu Roždestva Presvete Bogorodice,

ali ne na ovome mjestu na kome bijaše manastir Ivana Crnojevića podignuti nego onde đe se danas Cetinjski manastir nalazi".

Besjede mitropolita Mitrofana Bana, Cetinje, 1902, str. 168

Da se je mitropolit Mitrofan Ban u jednoj prilici obratio gospodaru riječima:

"Vaše kraljevsko visočanstvo,

Premilostivi Gospodaru!

Četrdeset godina već je prošlo, od kako mi je velika sreća u dio pala da stupim na službu Crnogorske crkvene službu Vaše, Gospodaru junačke države".

Spomenica o dvadesetpetogodišnjici arhijerejskoj službi, njegovo visokopreosveštenstvo mitropolita Crne Gore Mitrofana Bana, Cetinje, 1911, str. 13

Da je Miloš Obrenović zvani " Kodža Miloš" ili Miloš Veliki, rođen u Crnoj Gori u selu Klopot-pleme Bratonožića 1780. godine, od oca Radoja i majke Višnje. Radoje je zbog krvi prebjegao najprije u Bior, a potom u Užički kraj u Srednju Dobrinju, đe se nastanio.

Braković, Ilija M, "Porijeklo i kratak pregled vladavine Dinastije Obrenović", Kruševac, 1939. god.

Da je u Bratonožićima, u selu Klopot živio Mušika Keković koji je živio 126. godina. Pričao je da je zapamtio kada je Radoje Tomašev pobjegao od krvi iz Bratonožića i poveo sinove Miloša, Jovana, i Jevrema Obrenovića.

Braković, Ilija M, "Porijeklo i kratak pregled vladavine Dinastije Obrenović", Kruševac, 1939, str. 11

Da je knjaz Danilo za čitavo vrijeme svoje vladavine "pregalački radio na unutrašnjem ustrojstvu svoje zemlje, ukinuo sve stare plemenske ustanove narodne samouprave, pa naredio da se premer i sva zemlja za obrađivanje i popiše sva stoka kroz svu Crnu Goru".

Pajević, A, "Iz istorije Crne Gore i Hercegovine", 1876, str. 87

Da je knjaz Danilo izdao "zapovijedi svijema i svakome da se od danas u detinjstvu niko vjerivati ne smije do svršenoga voznostva za ženidbu i udaju, a tako isto da otac i majka sina ili kćeri ne smije veriti bez znanja njihova, i koga bi po danas protivu ovoga bio i pristupio ovu zapoved biće žestoko kažnjen". Istim povodom pisao je i "popečitelj" Stefan Radičević koji kaže da se često dešavaju odvođenja devojaka i da se podvodači moraju kazniti. Takođe kaže da "roditelji devojački velike za svoje kćeri darovine izterzaju i tako ih nekim

načinom i protiv svakog prava ljudskog, i protiv samog zakona Božjeg prodaju...".

Dorđević, Tih. R., "Nekoliko arhivskih podataka o našim narodnim običajima", Beograd, 1938, str. 7-8

Da je knjaz Danilo zabranio "za poradi mrtvačkihih trepeza da ih niko ne smije činiti, niti se nad mrcem grebsti, niti kosu sjeći, niti poslužbice nikakve činiti. Do samo u godini jednom krsno ime slaviti...". Dalje kaže "Zato dobro, moj narode, znadite ko god prestupi preko ove danas moje zapovedi i dokaze se sudu Verhovnome sudimo globe deset cekina".

Dorđević, Tih. R., "Nekoliko arhivskih podataka o našim narodnim običajima", Beograd, 1938, str. 6

Da je knez Nikola "podario 2-gog stepena crnogorski orden" knjazu Srbije Mihailu Obrenoviću (1839-1842 i od 1860 -1868, prim. B.B.).

Piroćanac, M.S., "Naša završna reč", Beograd, 1869, str. 29

Da je mladi knjaz Nikola volio da jaše konja. Jednom je jašući pao "i tako se ranio teško da mu je i život bio u opasnost".

Sloboda, Ženeva, 10. IX 1864. god.

Da je "Balkanska carica" kralja Nikole prevedena i na italijanski jezik. Prevodioci su bili P. Valle pukovnik i njegov sin Humbert. Po pisanju lista "drama će biti uskoro izvedena u Florenciji".

Delo, Beograd, knj. XIII, 1897, str. 569

Da je advokat Nikola Đonović za kralja Nikolu rekao: "volio je Crnu Goru iznad Crnogoraca. Bio je lično hrabar ispred Crnogoraca; njegov lični moral međutim, bio je ispod njegove dužnosti, i ispod shvatanja Crnogoraca".

Đonović, Nikola, "Crna Gora pre i posle ujedinjenja", Beograd, 1939, str. 30

Da je 8. III 1898. godine svečano otvorena čitaonica u Bajice. Predsjednik čitaonice g. Mitar Martinović (1870-1954, crnogorski divizijar, kasnije divizijski general Jugoslovenske vojske, predsjednik vlade Kraljevine Crne Gore, ministar vojni u dva navrata i zastupnik ministra inostranih djela) izgovorio je lijepu besjedu, punu ljubavi i bratske sloge...

Glas Crnogorca, Cetinje, 14. III 1898. god.

Da je fra. Andrija Kačić Miošić franjevac iz Makarske mnogo cijenio Crnogorce. On je u svojoj knjizi "Razgovori ugodni" veličao crnogorsku hrabrost, pa je rekao "Bićemo se kano Crnogorci" i "Puškom biju

kano Crnogorci".

Ruvarac, Ilarion, "Montenegrina", Zemun, 1899, str. 27

Da je Šime Ljubić hrvatski historičar takođe imao visoko mišljenje o Crnogorcima. Jednom je rekao: "Samo u Crnoj Gori, u onom divnom svetom hramu jugoslovenske slobode i nezavisnosti, onom čarobnom gnjezdu sivih i nepredobitnih sokolova i orlova osta, ako i mnogokrat teško krvlju napojena i rastrgana uvijek ipak naperena narodna zastava".

Ruvarac, Ilarion, "Montenegrina", Zemun, 1899, str. 29

Da su se Crnogorci kako piše u tekstu odužili srpstvu time što su "ostavili svoj Lovćen nezaštićen – da li da uspije pokušaj, da se njihovi vrhovi, koji su više sižu u oblake, ponize, za račun inače niske Avale- vodili krvave borbe na Mojkovcu, Javoru, Novom Pazaru, Užicama i Čačku i uspjeli da ovaj mali dio Srbijanaca koji je htio bježati uteče". Na kraju kaže da su Crnogorci izvršili najveću hrišćansku dužnost žrtvovanjem sebe za drugog.

Govor narodnog poslanika Mihaila Ivanovića vođe crnogorskih Federalista u Narodnoj Skupštini prilikom budžetne rasprave dne 9.II 1924, Mostar, 1924, str.14- 15

Da je mjeseca jula 1933. godine narodni poslanik Crne Gore i sekretar Narodne skupštine Gavro Milošević podnio predlog Skupštini da se Lovćen sa najbližom okolinom proglasi za Nacionalni hram.

Rajić, Milan L, "Nacionalni hram", Bograd, 1933, str. 1

Da "se zvanična Srbija međutijem i dalje služi najnedostojnijim i najnemoralnijim tajnim i javnim sredstvima, samo da se na jedan ponižavajući način uništi individualnost crnogorske države".

Memorandum predsjednika kr. crnogorske vlade, ministra spoljnih poslova Jovana S. Plamenca upućen predsjedniku SAD g. Vudro Vilsonu. Neji kod Pariza, 1919, str. 1

Da je Plamenac u Memorandumu zapisao "Poginuti za slobodu svoje Otadžbine i za vaskrs svoje zarobljene braće, to su vjekovni ideali crnogorskog naroda".

Memorandum predsjednika kr. crnogorske vlade, ministra spoljnih poslova Jovana S. Plamenca upućen predsjedniku SAD g. Vudro Vilsonu. Neji kod Pariza, 1919, str. 4

Da je "Crna Gora vodila četiri rata za oslobođenje svoje

braće. U ta četiri rata tri puta ih je Srbija izdala" i to 1862, 1877, 1913.

Memorandum predsjednika kr. crnogorske vlade, ministra spoljnih poslova Jovana S. Plamenca upućen predsjedniku SAD g. Vudro Vilsonu. Neji kod Pariza, 1919, str. 6

Da je "prestolonašljednik crnogorski Danilo pozvao šta više g. Pašića pred francuski krivični sud zbog kleveta koje je vršio prema Crnoj Gori.

Memorandum predsjednika kr. crnogorske vlade, ministra spoljnih poslova Jovana S. Plamenca upućen predsjedniku SAD g. Vudro Vilsonu. Neji kod Pariza, 1919, str. 9

Da je zvanična Srbija optužila Crnu Goru da je imala tajnu vojnopolitičku konvenciju s Austrougarskom od 12. jula 1907. godine. Taj ugovor je po naređenju Srbije potpisao "jedan gimnazijski profesor umjesto grofa Goluhovskog, a međutim, prema tome datumu koji stoji na ugovoru, grof Goluhovski nije mogao biti već baron Erental".

Memorandum predsjednika kr. crnogorske vlade, ministra spoljnih poslova Jovana S. Plamenca upućen predsjedniku SAD g. Vudro Vilsonu. Neji kod Pariza, 1919, str. 9

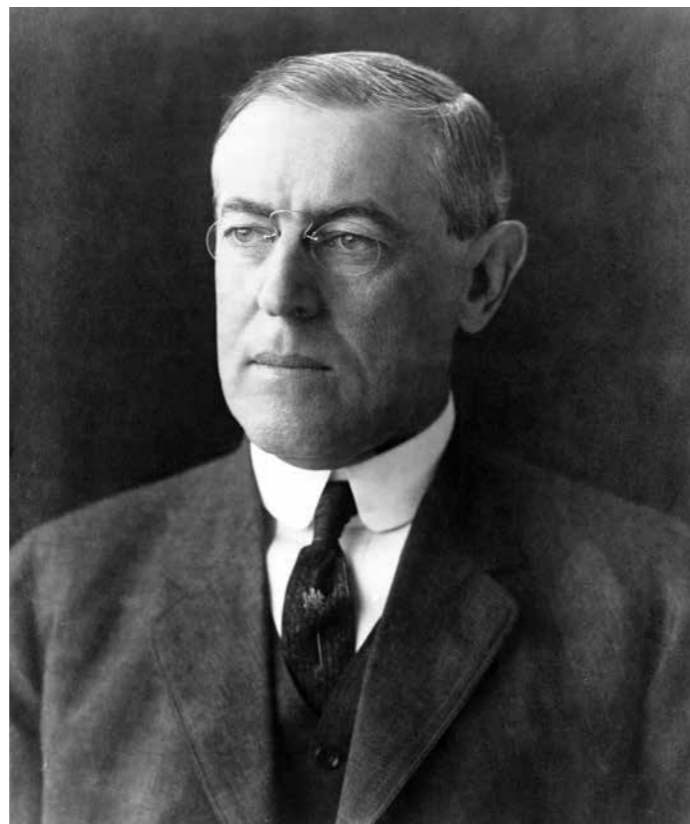
Da je kraljica Elizabeta posjetila Titograd. Kraljicu je na titogradskom aerodromu dočekaio Vidoje Žarković predsjednik Skupštine SR Crne Gore. Sa kraljicom iz Dubrovnika doputovali su njen suprug Princ Filip i ćerka, princeza Ana. Tom prilikom rekla je da joj je drago što je posjetila Crnu Goru "čija joj je istorija poznata, kao i hrabrost crnogorskih ljudi u Drugom sv. ratu".

Pobjeda, 22. X 1972. godine, str. 1-3

Da je Jevgenij Viktorov Vučetić bio jedan od najvećih sovjetskih vajara. Porijeklom je bio iz Crne Gore, a rođen je u Jakaterinoslavu 15/28. XII 1908. godine. Umro je u Moskvi 12. IV 1974. godine. Njegova majka bila je Ruskinja francuskog porijekla. Nosilac je najvećih ordena i nagrada u Sovjetskom Savezu. "Najpoznatiji radovi Jevgenija Vučetića su skulptura Majka Otadžbina u Kijevu, visine 62/102m, i najviša skulptura na svijetu 1967. godine- Majka Otadžbina u Volgogradu (Staljingradu), građena od 1959. do 1967. godine, visine 85 m.". Pored ove uradio je mnogo skulptura kako u Sovjetskom Savezu tako i u Berlinu, Njujorku (ispred UN, skulptura Mačevi u plug), Parizu itd.

sr.m.wikipedia.org

Da je Rusija spriječila stvaranje "Realne unije" Crne

Gore i Srbije. To pitanje je pokrenula vlada Mitra Martinovića u aprilu 1913.god. Razgovori su vođeni ali prepreka Uniji bila je Rusija "koja se nije složila s planom, posebno s onim što se ticalo vojske".

Škerović, Nikola, "Crna Gora na osvitku XX vijeka", Beograd, 1964, str. 599-602

Da je dug Crne Gore do "balkanskog rata iznosio devet i po miliona franaka".

Memorandum predsjednika kr. crnogorske vlade, ministra spoljnih poslova Jovana S. Plamenca upućen predsjedniku SAD g. Vudro Vilsonu. Neji kod Pariza, 1919, str. 12

Da je Crna Gora do balkanskog rata imala svega stotinu i šest žandara, što će reći da nijesu bili potrebni "sva se je zemlja mogla proputovati sa blagom pri sebi, bez ikakve pratnje političke ili vojničke".

Memorandum predsjednika kr. crnogorske vlade, ministra spoljnih poslova Jovana S. Plamenca upućen predsjedniku SAD g. Vudro Vilsonu. Neji kod Pariza, 1919, str. 12

Da je kraljevina Srbija crnogorskim građanima još u godini 1917. izdavala pasoše "u kojima stoji označeno, da se prijestonica Crne Gore, Cetinje, nalazi u Srbiji".

Memorandum predsjednika kr. Crnogorske vlade, ministra spoljnih poslova Jovana S. Plamenca upućen predsjedniku SAD g. Vudro Vilsonu. Neji kod Pariza,

1919, str. 12

Da je Vladimir Popović u ime Odbora Crnogorskih Izbjeglica uputio Memorandum predsjedniku francuske vlade Klemensou i podsjetio ga na prijateljstva dvaju naroda a onda istakao: "Sa postupcima francuske vlade prema Crnoj Gori, nijesu dovedena u pitanju samo ova načela i tradicije plemenitog francuskog naroda nego i čast Francuske. Francuska vlada pogazila je svoje svečane obaveze prema Crnoj Gori kojih su neki i pisani".

Za čast i pravo Crne Gore; Memorandum upućen nj. e. g Klemensou, pred. francuske vlade od strane "Odbora Crnogorskih Izbjeglica" u Parizu, 1919, str. 4-5

Da se u predgovoru gore pomenutog Memoranduma kaže da je Crna Gora "za Balkan ono, što su bili za Švajcarsku prva tri kantona. On je bio leglo Jugoslovenskog preporoda, centar njegove emancipacije, luč Balkana. Sad su u Versaju ugasili ovu luč; i protiv volje naroda crnogorskoga, ova je legendarna zemlja prisajedinjena centralističkoj-ultra Srbiji".

Za čast i pravo Crne Gore; Memorandum upućen nj. e. g Klemensou, pred. francuske vlade od strane "Odbora Crnogorskih Izbjeglica" u Parizu, 1919, str. 6

Da je Andrija Radović (predsjednik vlade Crne Gore u dva navrata, prim. B.B.) po riječima Vladimira Popovića "kupljen za 500 000 franaka" od strane Srbije da bi radio protiv Crne Gore.

Za čast i pravo Crne Gore; Memorandum upućen nj. e. g Klemensou, pred. francuske vlade od strane "Odbora Crnogorskih Izbjeglica" u Parizu, 1919, str. 9

Da su Crnogorci kao plemenski moralni kolektiv žalili umrlog na tradicionalan način. Tako je prilikom sahrane jednog Kuča u Banatu beogradska "Politika" zabilježila da je ožaljen sa "pet stotina Vujoševića i pet hiljada Kuča".

Donović, Nikola, "Crna Gora pre i posle ujedinjenja", Beograd, 1939, str. 10

Da u Crnoj Gori "u ranije vrijeme, kad ko umre sva bliža svojta pokida perčine, kako muška, tako i ženska. Neki kidaju perčine te bacaju na grob, a neki pokinute među u rascjep palice te pobodu na grob" dok "majke i sestre svoju kosu odseku i na grob polože".

Đorđević, Tih. R., "Uputstvo za prikupljanje gradiva o nošnjji u našem narodu", Sarajevo, 1926, str. 13

Da su Čeklići, selo u Katunskoj nahiji dobili naziv po sv. Tekli, a Rosafa brdo iznad Skadra po sirijskom gradu Rosafe.

Dalo, knj, XVI, Beograd, 1897, str. 514

Da je u Podgorici otvorena veterinarska škola.

Narodna riječ, Cetinje, br. 28, 1925, str. 4

Da se u Kumboru nalazi spomenik posvećen poginulim vazduhoplovcima na prostoru bivše Jugoslavije. Spomenik je podignut 1939. godine i na njemu je uklesano 28 imena hidropilota, izviđača i mehaničara Treće hidroplanske komande Pomorskog vazduhoplovstva Kraljevine Jugoslavije. Ujedno Boka je bila prva baza u svjetskoj istoriji koja je koristila hidroavione u ratne svrhe.

Tekst se nalazi na spomeniku.

Da je "Upravni Odbor Samostalne Monopolske uprave konačno odobrio predračune i planove radnja odnosno solane u Ulcinj. Po izvršenoj reviziji Ministarstva Građevine predračunska suma iznosi pedeset osam miliona pet stotina hiljada dinara. Ova solana može se izraditi u roku od tri do četiri godine. Ona obuhvata prostor od oko 650 hektara a proizvodiće do pedeset miliona kgr. morske soli. Za budžet 1927-1928. g. odobren je kredit od dvadeset miliona dinara".

Narodna riječ, Cetinje, br. 28, 1927, str. 2

Da učenici iz Crne Gore koji su se školovali u Srbiji na časovima ručnog rada "nipošto nijesu htjeli pripasti kecelju jer bi ih one, kao ženska odjeća ponižavala".

Đorđević, Tih. R., "Uputstvo za prikupljanje gradiva o nošnjji u našem narodu", Sarajevo, 1926, str. 6

Da je u Parizu živio jedan od najuglednijih i najagilnijih zagovornika okupljanja crnogorske dijaspore Branko Božov Martinović. Branko je sa prijateljima formirao udruženje "Solidarité France-Monténégro", de se svim svojim bićem borio da se Crnoj Gori vrati puna samostalnost i suverenitet. Zborio je "čekam da se Crnoj Gori vrati državnost pa nakon toga neka i umrem". Bio je blizak prijatelj Žaka Širaka predsjednika Francuske republike sa kojim se sastajao jednom mjesečno na doručku. Mnogo je radio na tome da Crna Gora postane nezavisna, NATO i EU zemlja. Poginuo je u saobraćajnoj nesreći pod nerazjašnjenim okolnostima 4. I 2002. godine u Parizu. Sahranjen je uz sve vojne počasti Francuske države na groblju ratnih veterana *Mont Valerien*.

Identitet, Cetinje, br. 6, ljeto 2021.

Da je Tijana Jovičević iz Maribora sa 13. godina bila evropska prvakinja u golfu. Isti uspjeh je ponovila i 2015. godine u Škotskoj. Takođe je na prvijenstvu u Italiji osvojila 1. mjesto a taj rezultat je odveo na svjetsko

prvijenstvo US KIDS golf u Sjevernoj Karolini koje je održano od 28. do 31. jula 2016. godine. Tijana je porijeklom iz Crne Gore tačnije iz Dodoša, (Cetinjska opština). Trenutno je na školovanju i usavršavanju golfa u SAD.

www.golfklubbovec.si

Da je u Crnoj Gori po popisu stanovništva od 15. III 1948. godine živjelo:

Srezovi/gradovi

Barski.....	36224
Bjelopoljski.....	40326
Bokokotorski.....	32861
Durmitorski.....	21490
Ivangradski.....	64998
Kolašinski.....	16067
Nikšićki.....	31888
Pljevaljski.....	35926
Titogradski.....	54129
Cetinjski.....	26083
Nikšić, grad.....	6013
Titograd, graad.....	10338
Ukupno.....	377189

Statistički godišnjak NRCG 1955, Titograd, jul, 1955, str. 28

Da je u Crnoj Gori živjelo:

1951.....	407000
1961.....	474000
1971.....	525002
1981.....	585671
1991.....	591843
2001.....	614791
2011.....	620079
2012.....	620601
2013.....	621207
2014.....	621810
2015.....	622159
2016.....	622303
2017.....	622373
2018.....	622227

20119.....622028

Crna Gora Uprava za statistiku

Statistički godišnjak 2020, Podgorica, 2020, str. 38

Popis stanovništva prema narodnosti 1971. godine.

Bar

Crnogoraca.....	17769
Srba.....	1208
Hrvata.....	273
Muslimana.....	2701

Bijelo Polje:

Crnogoraca.....	29862
Srba.....	3496
Hrvata.....	67
Muslimana.....	18553

Budva

Crnogoraca.....	3953
Srba.....	1469
Hrvata.....	136
Muslimana.....	30

Danilovgrad

Crnogoraca.....	14325
Srba.....	376
Hrvata.....	39
Muslimana.....	95

Žabljak

Crnogoraca.....	5835
Srba.....	273
Hrvata.....	5
Muslimana.....	6

Ivangrad (današnje Berane)

Crnogoraca.....	31150
Srba.....	3920
Hrvata.....	85
Muslimana.....	12362

Kolašin

Crnogoraca.....	11982
Srba.....	1368

Hrvata.....75

Muslimana.....151

Kotor

Crnogoraca.....	10134
Srba.....	3362
Hrvata.....	2612
Muslimana.....	98

Mojkovac

Crnogorci.....	9409
Srba.....	194
Hrvata.....	29
Muslimana.....	72

Nikšić

Crnogoraca.....	61565
Srba.....	2442
Hrvata.....	272
Muslimana.....	1137

Plav

Crnogoraca.....	5246
Srba.....	584
Hrvata.....	37
Muslimana.....	9401

Plužine

Crnogoraca.....	8182
Srba.....	651
Hrvati.....	23
Muslimana.....	99

Pljevlja

Crnogoraca.....	29606
Srba.....	7923
Hrvata.....	43
Muslimana.....	8530

Rožaje

Crnogoraca.....	2082
Srba.....	189
Hrvata.....	6
Muslimana.....	12483

Tivat

Crnogoraca.....	1647
Srba.....	971
Hrvata.....	3375
Muslimana.....	41

Titograd (današnja Podgorica)

Crnogoraca.....	73090
Srba.....	5176
Hrvata.....	788
Muslimana.....	3626

Ulcinj

Crnogoraca.....	3442
Srba.....	223
Hrvata.....	70
Muslimana.....	687

Herceg Novi

Crnogorci.....	8581
Srbi.....	5216
Hrvati.....	1195
Muslimana.....	82

Cetinje

Crnogoraca.....	21066
Srba.....	378
Hrvata.....	60
Muslimana.....	73

Šavnik

Crnogoraca.....	6650
Srba.....	98
Hrvata.....	4
Muslimana.....	9

Statistički godišnjak SR Crne Gore, Titograd, 1978. str. 272

Da je po riječima Predraga Mitrovića, nekadašnjeg direktora Uprave za dijasporu Crne Gore, u Srbiji 1981. godine živjelo građana koji su se izjašnjavali kao Crnogorci 147046, a deset godina kasnije 1991. 118 000 građana. Godine 2002 takvih građana je bilo 69 000 hiljada da bi 2011. taj broj pao na nešto više od 38 000.

Danas, Beograd, 30. I 2020. godine.

UKUSI CRNE GORE

Izvor: Ukusi Crne Gore

Paštrovsko branje

Sastojci:

- dimljeno svinjsko meso.....1,5 kg
- krompir.....200 g
- poriluk.....400 g
- mlada škaljena.....100 g
- raštan.....200 g
- blitva.....200 g
- mošnje mladog boba.....200 g
- srpulja.....jedna vezica
- divlji morač.....dvije grančice
- so i biber.....po potrebi

Priprema:

Meso naliti hladnom vodom, kratko da odstoji. Ocijediti, pa naliti vodom i kuvati. Kad meso bude gotovo, izvaditi iz vode.

Isjeći povrće, gore navedenim redom dodavati u mesni fond i kuvati. Isjeći i meso i kuvati zajedno sa povrćem dok ne omekša. Poslužiti toplo.

Ruštule

Sastojci:

- brašno..... kg
- jaja.....10 komada
- šećer.....10 ožica
- vanilin šećer.....1 kesica
- prašak za pecivo.....1 kesica
- rendana limunova kora.....1 mala ožica
- lozova rakija.....0,05 l
- ulje.....0,5 l, 1 - 2 kašike u tijesto, ostatak za prženje

Priprema:

Jaja sa šećerom umutiti napola, dodati brašno i ostale sastojke. Umijesiti polutvrdu masu, po potrebi dodati malo mlake vode. Oblikovati tri-četiri jufke da odstoje najmanje sat. Tijesto lozanjicom rastanjiti, potom rodulom sjeći oblike romboida, jedan dio ruštula zasjeći na sredinu i ocijediti i poslužiti poprskane šećerom u prahu. Obično je da se prave hrskave - tanke, a naše Ruštule mogu da traju do sedam dana, i sve su bolje i bolje.

Povodo Dana planete Zemlje - 22. travnja, Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Bujština" Umag u suradnji s Nacionalnom zajednicom Crnogoraca Rijeka i Gradom Umagom, predstavilo je izložbom fotografija pod nazivom "More - Moje?" tajanstvene ljepote Jadranskog mora i podmorja, autora Bojana Jurmana i Tomislava Gašpića iz Rijeke.

14.4.2022. otvorena je izložba radova Sonje Đurić "Proljećni treptaj" u Crnogorskom domu u Zagrebu. Ovom izložbom službeno je započeo ovogodišnji izložbeni ciklus galerije Montenegrina.

Nacionalna Zajednica Crnogoraca Rijeka, organizirala je za članove zbora i ostale pripadnike zajednice 10.04.2022. godine izlet na Brijune. Izlet je organiziran u sklopu programa "Upoznajmo Hrvatsku".